

et-TÜSTÜRÎ'NİN ŞÎA RİVAYETLERİNE TENKİT VE ELEŞTİRİLERİ (el-Kâfi Örneği)

Et-Tusturî's Criticism and Criticism on Shia Narratives
(The Example of al-Kafi)

Hasan SELAM

Diyanet İşleri Başkanlığı, hasan_yardak@hotmail.com,
ORCID: 0009-0002-6888-9494

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI: 10.56671/hafizadergisi.1476144

Sayfa: 33-58

Makale Gönderim Tarihi

03/05/2024

Makale Kabul Tarihi

05/06/2024

Atıf (APA): Selam, H. (2024). et-Tüstürî'nin Şîa Rivayetlerine Tenkit ve Eleştirileri (el-Kâfi Örneği). Hafıza, 6(1), 33-58. <https://doi.org/10.56671/hafizadergisi.1476144>

Öz

Hadis/Sünnet sahası hiç şüphesiz, Müslüman ilim adamlarının ilk dönemden günümüze dek üzerinde en fazla mesai harcadıkları ilim alanlarından biridir. Bu çalışmalar neticesinde gerek sened, gerekse metin cihetiyle rivâyetleri muhâkeme edecek kritlerlerin geliştirildiği kapsamlı bir hadis metodolojisi ortaya konmuş ve bu bağlamda birçok eser telif edilmiştir. Aynı çabanın Şîa dünyasında verilmediği, imamet ve masûmiyet anlayışlarına binaen, özellikle de metin tenkidine yönelik çalışmaların, ancak yakın zamanlarda inşa edilmeye çalışıldığı bilinmektedir. Bu sahada fikir üreten Şîi âlimlerden biri et-Tüstürî'dir. Günümüz Şîa'nın önde gelen hadis âlimlerinden olan Muhammed Takî et-Tüstürî veya eş-Şuşterî (ö. 1415/1994), Şîa hadis kaynaklarında ve özellikle *el-Kâfi*'de zayıf ve mevzû rivâyetlerin yanı sıra lafzen ve manen tahrif edilmiş hadislerin olduğunu '*el-Ahbâr ed-Dahîle*' ve '*Mustedrek el-Ahbâr ed-Dahîle*' adlı kitaplarında örnekleriyle anlatmaya çalışmıştır. et-Tüstürî, kitabını üç baba ayırmıştır. Bu bablardan birincisine, '*el-Ehâdis el-Muharrefe*' ismini vermiştir. Bu babta başta *el-Kâfi* olmak üzere, Şîi hadis mecmualarında, lafzen tahrif edilmiş rivâyetlere yer vermiş ve bu konuda çok sayıda misal vermiştir. İkinci baba, '*el-Ahbâr el-Mevdûa*' ismini vermiştir. Bu babta Şîi hadîs kaynaklarındaki mevzû hadisleri ele almış ve konuyu örneklerle izah etmeye çalışmıştır. Üçüncü baba '*el-Ed'îye Masnû'e ve'l-Mec'ûle*' ismini vermiştir. Bu babda Şîa hadis kitaplarındaki aslı olmayan duaların varlığına işaret etmiştir.

İmâmiyye âlimleri arasında, tarihi süreç içinde *el-Kâfi*'ye çeşitli yönlerden tenkitler yönelten âlimlerin mevcûdiyeti malumdur. Bu âlimlerden bazıları, metnin sıhhatini önemseyerek bu kitabın ihtiva ettiği rivâyetlere metin cihetinden yaklaşmış, diğer bazıları ise tenkitlerini sened açısından kaydetmişlerdir. Üçüncü bir grup ise kitaplardaki rivâyetleri sened ve metin yönünden tenkide tabi tutmuşlardır. et-Tüstürî'yi üçüncü grupta değerlendirmek mümkündür. et-Tüstürî ve kitabı *el-Ahbâr ed-Dahîle* hakkında çeşitli akademik çalışmalar yapılmış olsa da, sened ve metin kriterlerinden hareket ederek, özellikle *el-Kâfi*'ye yönelttiği eleştirileri tahlil eden bir çalışmanın yapılmamış olması, bu makalenin ortaya çıkmasının sebebidir.

et-Tüstürî, bu eseriyle Şîa nezdinde dokunulmaz kabul edilen ve Kur'ân-ı Kerim'den sonra en sahih kaynak addedilen *el-Kâfi*'deki zayıf, mevzû ve muharref hadislerin ne kadar fazla olduğunu ortaya koymuştur. Biz de et-Tüstürî'nin bu değerli eserinde, üzerinde durduğu konuları tahlil etmeye çalıştık. Yaptığımız tahlillerde mümkün mertebe Şîa kaynaklarından istifade ettik. Başka bir ifade ile Şîi ilim adamlarının, kendi hadis kaynakları hakkında, yaptıkları eleştiri ve tenkitleri okuyucuya sunmaya çalıştık. İşaret etmede fayda olduğuna inandığımız diğer bir husus, Ehl-i Beyt üyelerinin isimleri zikredildiği vakit, parantez içinde (a.s.) dedik. Kanaatimize göre Ehl-i Sünnet itikadına göre de bu uygulamamızın bir sakıncası yoktur. Nitekim Ehl-i Sünnet âlimlerinin telif ettikleri kitaplarda bunun örnekleri vardır. Özellikle Hz. Ali (a.s.) ile Hz. Fatıma'nın (a.s.) isimlerinden sonra *عليها السلام* ve *عليه السلام* dediklerine şahit oluyoruz.

Anahtar Kelimeler: Hadis, el-Kâfi, Muharref, Mevzu Hadis, Şîa, Sened

Abstract

The field of hadith is undoubtedly one of the fields of science on which Muslim scholars have spent the most time, from the early period to the present day. As a result of these studies, a comprehensive hadith methodology has been revealed and many works have been compiled in this context. However, it has been emphasized that even in the hadith sources considered reliable by Shia, narrations with problematic content continue to be included, and that text criticism should also be used in evaluating the narrations, albeit with a delay in the last century. Muhammad Taqî al-Tusturi or ash-Shushtari (d. 1415/1994), one of the leading hadith scholars of today's Shia, stated that in the Shia hadith sources, and especially in al-Kafi, there are hadiths that are weak, fabricated, as well as distorted in wording and meaning. He tried to explain it with examples in his books titled 'el-Ahbâr ed-Dahîle' and 'Mustedrek el-Ahbâr ed-Dahîle'. His book is divided into three fathers. He named the first of these chapters 'el-Ehâdis el-Muharrefe'. In this regard, he included verbally distorted narrations in Shiite hadith magazines, especially al-Kafi, and gave many examples on this subject. The second father gave the name 'el-Ahbâr el-Mevdûa' and under the title of this chapter, he discussed the fabricated hadiths in Shiite hadith sources and tried to explain the subject with examples. The third father gave the name

'el-Ed'iyе Masnû'e ve'l-Mec'ûle'. In this regard, he pointed out the existence of prayers that were included in Shia hadith books, but had no basis.

We see that among the Imamiyya scholars, they criticized al-Kafi from various aspects throughout the historical process, some of them approached the narrations contained in this book from the textual perspective, caring about the authenticity of the text in this regard, while others recorded their criticisms from the perspective of the document. We see that a third group recorded their criticisms of the narrations in the books in terms of their sources and texts. One of the scholars included in the last group is undoubtedly et-Tusturi. Although various academic studies have been carried out about al-Tusturi and his book al-Ahbâr al-Dhîle, the reason for this article is that there has not been a study analyzing his criticisms towards al-Kâfi, based on the criteria of documents and texts.

On the other hand, by compiling this work, al-Tusturi drew attention to the abundance of weak, fabricated and contradictory hadiths in al-Kafi, which is considered untouchable and the most authentic source after the Holy Quran. We tried to analyze the issues that al-Tusturi emphasized in this valuable work. We tried to benefit from Shia sources as much as possible in our analysis. In other words, we tried to present to the reader the criticisms and criticisms made by Shiite scholars about their own hadith sources. Another issue that we believe is useful to point out is that when the names of the members of Ahl al-Bayt were mentioned, we said (as) in parentheses. In our opinion, there is no harm in this practice, even according to the Ahl al-Sunnah belief. As a matter of fact, there are examples of this in the books written by Ahl al-Sunnah scholars. Especially Hz. Ali (as) and Hz. We witness that they say عليه السلام or وجهه الله كرم after the names of Fatima (as).

Keywords: Hadith, al-Kâfi, Muharraf, Fabricated Hadith, Shia, Sened.

Giriş

Şerî hükümleri açıklama ve beyan etmede Kur'ân'dan sonra ikinci sırada yer alan Hadis (haberler/eserler), tarih boyunca uydurmalardan ve tahrifattan kurtulamamıştır. Kötü niyetli bazı kimseler, insanları kendi görüşlerine çekmek için Rasûlullah'ın (s.a.s.) söylemediği şeyleri ona atfetmeye veya söylediklerini tahrif etmeye çalışmışlardır. Rivâyetler üzerinde tahrifat yapmak için uğraşmışlardır. Asr-ı saadetten sonra, Rasulullah'ın (s.a.s.) üçüncü halifesi Osman b. Affan'ın (r.a.) şehit edilmesiyle, fitne kapısı açılmış ve uydurma faaliyetleri başlamıştır. Bundan sonraki süreçte hadis uydurma ameliyesi hızlanarak devam etmiştir. Hadis uyduranların hedef, amaç ve sayısı gün geçtikçe artmıştır. Uydurdıkları birçok yalanı Rasûlullah (s.a.s.) ile Ehl-i Beyt imamlarına nisbet etmişlerdir. Rasûlullah (s.a.s.), için bidayetinde Allah'ın (c.c.) yardım ve inayetiyle bu tehlikeye karşı insanları "مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِرُوا مَعْدَهُ مِنَ النَّارِ" "Kim bilerek benim adıma yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın" şeklinde uyarmıştır (Buhârî, 2001, s. 38; Müslim, t.y, s.72; İbn Hanbel, 2001, c.2, s.24; İbn el-Vezîr, 1994, c.1, s. 190; et-Tayâlisî, 1999, c. 1, s. 268; el-Humeydî, 1996, c. 2, s. 293; et-Tabarânî, 1994, c. 1, s. 114). Benzer uyarılar, Ehl-i Beyt imamlarından da nakledilmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.s.) uyarıları, İslâm âlimlerinin bu konuya hassasiyetle eğilmelerine, Sünneti kötü insanların şerrinden muhafaza etmek üzere olağanüstü bir çalışma içine girmelerine sevk etmiştir. Netice itibariyle bu münekkid âlimler, Rasûlullah'ın (s.a.s.) hadislerinin arasına sokulmaya çalışılan mevzu rivâyetleri tespit edip ayıklamak için büyük bir çaba içine girmişlerdir. Mevzû hadis gerçeğini açıklamak, uyduranların hainlik ve desiselerini deşifre etmek için müstakil eserler telif etmişlerdir (Tabâtabâî, 2017, s. 1-4). Ortaya konulan bütün bu çabaların semeresi olarak hadis tarihi boyunca mevzu rivâyetler bağlamında aşağıdaki eserlerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Bu alanda telif edilen en eski eser Abdurrazzak es-Sar'ânî el-Yemenî'nin (ö. 211/827), *el-Mevdû'ât* adlı kitabıdır. Bu konuda yazılmış önemli eserlerden biri de, el-Hâfız Ebû Saîd Muhammed b. Ali b. 'Amr b. Mehdî el-İsbahânî el-Hanbelî'nin (ö. 414/1023), *Mevdû'ātu'n-Nekkâş'* adlı kitabıdır (Fellâte, 1982, c.3, s. 453). Aynı konuda Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tahir b. Ahmed el-Makdisî (ö. 507/1114), *Kitâbu Tezkiratu'l-Mavdû'ât*, isimli kitabı telif etmiştir (el-Makdisî, 1905). el-Hâfız el-Hüseyin b. İbrâhim el-Cûzekânî el-Hemedânî de (ö. 543/1149), *el-Mevdû'ât mine'l-Ehâdîs el-Merfû'ât* kitabını telif etmiştir. Bu kitab, mevdûât konusunda yazılmış ilk müstakil eser olarak bilinmektedir (eş-Şevkânî, 1960, s.5). Daha sonra Abdurrahman b. el-Cevzî el-Hanbelî el-Bağdâdî (ö. 597/1201), *el-Mevdû'ât* adlı kitabı telif etmiştir. Onu el-Hasan b. Muhammed es-Sâğânî'nin (ö. 650/1252) *ed-Dürrü'l-mülteka't fî tebyîni'l-ğala't ve nefyi'l-lağat* adlı eseri takip ediyor. Daha sonraki dönemlerde de Ehl-i Sünnet âlimlerinin mevzû hadislerle mücadelelerinin kesintisiz devam ettiği görülüyor. Geçen yüzyılın başlarında da, Muhammed Beşîr Zafir el-Ezherî (ö. 1325/1907), *Tahzîru'l-Muslimîn mine'l-Ehâdîs el-Mevdû'a Alâ Seyyidi'l-Murselîn* adlı kitabı telif etmiştir. Günümüzde ise Muhammed Nâsiruddin el-Elbânî (ö. 1420/1999), *Silsiletu el-Ehâdîs ed-Dâife ve'l-Mevdû'a* adlı bir kitap yazmıştır.

Burada işaret etmemiz gereken önemli bir husus var ki, bu alanda kitap yazan âlimlerden hiç birinin Caferiyye İsnâşeriyye'den olmamasıdır. Zeydî fırkasından olan Şekvânî'yi bir tarafa bırakacak olursak, mevzû hadislerle mücadele edenlerin tümünün Ehl-i Sünnet âlimlerinden olması, mütekaddimûn ve müteahhirûn Şîa âlimlerinin bu konuda bir çaba içine girmediklerini göstermektedir. Esas itibarıyla Şîa hadis taksimine bakıldığı vakit, mevzu hadis diye bir hadis çeşidinin olmadığı görülür. Şîa hadis âlimleri mevzu hadisi de zayıf hadis kategorisinde değerlendirmişlerdir. Şîa âlimlerinden bu problemi fark ederek, var olan boşluğu doldurmak için çaba sarf eden bazı zevâtın varlığını kabul etmek gerekir. Bu alanda öne çıkan âlimlerin ilki et-Tabâtabâî'dir. et-Tabâtabâî, Şîa hadis edebiyatındaki söz konusu boşluğu doldurmak üzere telif ettiğini belirttiği *Nakdu Kütübi'l-Hadîsi (el-İmâmiyye)* adlı eserinde mevzu hadisler konusunu ele almış, Şîi mutemet hadis kitaplarında tahrîç edilmiş akaid, Kur'ân tefsiri, fikhî konular, dua ve ziyaretlerle ilgili mevzu ve yalan hadisleri örneklerle izah etmeye çalışmıştır.

Bu konuda kitap telif eden ikinci Şîi hadis âlimi, Muhammed Takî b. Muhammed Kâzım b. Muhammed Alî et-Tüstürî'dir. et-Tüstürî, 1320/1902'de Nəcəf'te dünyaya gelmiştir. Babası, Şîa'nın önde gelen âlimlerindendir (Ağâ Büzürg-i Tahrânî, 1430/2009, c.17, s. 74). Küçük yaşta, babasıyla beraber İran'ın Tüstür/Şuşter kentine gitmiş ve burada dini ilimleri tahsil etmeye başlamıştır. Kısa bir müddet hariç, ölünceye kadar burada ikamet etmiştir. Babası Muhammed Kâzım, es-Seyyid Ali Asğar el-Hekîm, es-Seyyid Muhammed Ali el-İmâm, es-Seyyid Mehdî Âl et-Tayyib el-Cezâirî, es-Seyyid Hüseyin en-Nûrî gibi Şîa'nın önde gelen âlimlerinden ders almıştır. *Behcu'l-Belâğa fî Şerh-i Nehci'l-Belâğa* (14 cilt), *Kâmusu'r-Ricâl fî Şerhi Tenkîhi'l-Mekâl* (12 cilt), *en-Nac'a fî Şerhi'l-Lem'a* (11 cilt), *Kadâu Emîri'l-Mu'minîn Ali b. Ebû Tâlib, er-Risâle el-Mubsira fî Ahvâl'il-Basîriyye, Tahkîk el-Mesâil Şerhun Ala'r-Ravdati'l-Behiyye, Âyâtun Beyyinât fî Hakkiyeti Ba'di el-Menâmât, Tefsîru'l-Kur'ân el-Kerîm, Cevâmi' Ahvâl el-Eimme (as) ev Risâle fî Tevârîh en-Nebî ve'l-Âl (as), el-Arbaûn Hadîsen, Risâletu Sehvi'n-Nebî (s.a.s.), el-Evâil, el-Bâdâi', el-Arbaînât es-Selâs ve çalışmamızda esas aldığımız, el-Ahbâru'd-Dahîle ve Mustedrekâtuhu* (4. Cilt) gibi çok sayıda telifatı vardır. et-Tüstürî 1415/1994 yılında Tüstür kentinde ölmüştür. et-Tüstürî, Şîi âlimler arasında büyük bir değere sahiptir. Asırdaşı olan Şîi

âlimler onu methederek, büyük bir âlim olduğuna şahitlik etmişlerdir. Muhammed Hâdî el-Emînî onun için, “Usulcü bir fakih olup, müctehid ve muhakkik bir âlimdir...” ifadelerini kullanmıştır. (el-Ardî, 1384/1964, s. 89), Hâdî en-Necefî, “Ricâl ilminde muhakkik ve tetkik eden büyük âlimdir” şeklinde tavsif etmiştir (en-Necefî, 1423/2002, c.14, s. 415-420). Ağâ Büzürg-i Tahrânî, onunla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “O hüner sahibi bir musannıftır. Değerli âlimler yanında ciddi bir şekilde çalıştı. Sonunda üstün bir kabiliyet sahibi olarak kitapları tasnif etti.” (Ağâ Büzürg-i Tahrânî, 1430/2009, c.13, s. 265). Cafer es-Subhanî de, “tarih boyunca benzerleri az bulunan büyük âlimlerden olduğunu ifade etmiştir.” (Sübhanî, 1425/2004, s. 136).

Makalemizin konusunu oluşturan *el-Ahbâr ed-Dahîle ve Mustedrekâtuhu* kitabı, dört cilt halinde basılmıştır. Birinci cilt kitabın ana omurgasını teşkil ederken, diğer üç cilt ise birinci cilde *Müstedrek* olarak yazılmıştır. et-Tüstürî kitabını üç baba ayırmıştır. Birinci babı, tahrif edilmiş rivâyetlere tahsis etmiştir. Bu bab başlığı altında: 1- İmâmiyye İsnâaşeriyye mezhebinin temel prensiplerine aykırı olması, 2- Doğruluğu noktasında ittifak edilen tarihi gerçeklere aykırı olması, 3- Hadisin devrik ve bozuk cümlelerden meydana gelmesi, 4- Muharref olduğuna işaret eden dâhili delillerin olması, 5- Sened veya metinlerinde bazı haberlerin birbirine karıştırılması, 6- Rivâyetlerin birbiriyle çelişmesi, 7- Rivâyetin bir kısmının sakıt olmuş olması, 8- Senedlerinde, eb, ibn vb. isimlerin yerlerinin değiştirilmesi neticesinde meydana gelen tahrifler, 9- Siyak sibaktan tahrif edildiğinin anlaşılması, 10- Yazılımdaki benzemelerden kaynaklı rivâyetlerde meydana gelen tahrifler, 12- İki konuya şamil olup, birinci haberin hükmü ikinci habere uygun olduğundan veya takdim t’ehirden kaynaklı tahrifata uğrayan haberler, 13- Dikkatsizlikten dolayı sened ve metinde meydana gelen tahrifler. Müellif, bu noktalardan hareketle hadislerin muharref olduğu sonucuna varmıştır. et-Tüstürî, ikinci babı mevzu hadislere ayırmıştır. Bu babta: 1- Yalan yere el-İmâm el-Hücce (Mehdiy-i Muntazar) ile mülaki olduğunu iddia edenlerin rivâyetleri, 2- el-İmâm el-Askerî’ye yalan yere nisbet edilen tefsir ile alakalı rivâyetler, 3- Kötü niyetlerle, muhteva veya lafızları değiştirilen rivâyetleri tenkide tabi tutmuştur. Üçüncü babı ise tahrifata uğramış ve mevzu olan dualara ayırmıştır.

Tüstürî’nin bu kitabıyla ulaştığı neticeler, esasen pek çok Şîî âlim tarafından teyit edilmiştir. Onlardan biri olan Şîî âlim es-Seyyid el-Murtaza konumuzla alakalı olarak şunları dillendirmiştir: “Şîa kitaplarında tahriç edilen hadisler, birçok hata, düşünülmesi dahi muhal ve caiz olmayan şeyleri içermektedir. Dolayısıyla bu rivâyetlerin tenkide tabi tutulması gerekiyor.” (Şâneçî, ts, s.93).

Şunu da ifade edelim ki, *Kütüb-i Erbaa* gibi Şîa hadis külliyyatındaki bu tür uydurma ve mevzu hadisler, ya insanları doğru yoldan saptırmakta veya İslam’ın töhmet altında kalmasına sebep olmaktadır. Diğer yandan bu rivâyetler, cahil insanları bid’at ve hurafelere yönlendirmektedir (Tabâtabâî, 2017, s.4). Bundan dolayı mevzu hadislerle mücadele etmek maksadıyla yapılacak her türlü ilmi çalışma ve tahkik faaliyetini değerli bulduğumuzu ifade etmek istiyoruz. Dolayısıyla et-Tüstürî’nin bu çalışması, Şîî hadis edebiyatında önemli bir gelişme olup, bu tür çalışmaların artarak devam etmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu çalışmamızda onun yukarıda zikrettiğimiz gerekçelerle, uydurma olduğunu belirttiği el-Küleynî’nin *el-Kâfi*’indeki rivâyetleri ele alacağız.

1- Şîa İsnâaşeriyye İtikadına Ters Düşen Rivâyetler

el-*Kâfi*'de Caferiyye İsnâaşeriyye mezhebinin temel itikadî ilkelerine aykırılık teşkil ettiğinden dolayı, yine Şîa âlimlerince tenkide tabi tutularak zayıf ve uydurma olduğu sonucuna varılan hadisler de vardır (Selam, 2023, s.353). et-Tüstürî, tahrif edildiği mezhebin zarûriyatından anlaşıldığını söylediği ve el-*Kâfi*'de yer verilen şu beş rivâyete işaret etmiştir. Bu rivâyetler, 'Mâ Câe fî'l-İsney 'Aşere ve'n-Nassi Aleyhim' bâbında geçmektedir (Küleynî, 1967, s.1, s.525; el-Bahrânî, c.8, s.492; et-Tûsî, 1990, s.161, en-Nu'mânî, c.8, s.60, es-Sadûk, 1991, s. 313-315, el-Meclisî, c.36, s. 226-235, es-Sadûk, 1984, c.2, s.70; Bahru'l-'Ulûm, 1944, c.1, s. 342, es-Sadûk, 1991, s.315). Bu rivâyetler, İmamların sayısının on üç olduğunu ifade etmektedir. Bu ise İmamiyye İsnâaşeriyye Şîasının olmazsa olmaz inancına ters düşmektedir. Dolayısıyla et-Tüstürî bu hadislerin muharref ve mevzu olduğu sonucunu çıkarmıştır. et-Tüstürî'nin sözünü ettiği rivâyetler şunlardır:

1- Muhammed b. Yahya → Muhammed b. Ahmed → Muhammed b. el-Hüseyn → Ebu Said el-'Usfûriyyi → 'Amr b. Sabit → Ebu'l-Cârud, Ebu Cafer'den (Muhammed Bâkır) şöyle rivâyet etmiştir: 'Rasûlullah (sas) buyurdu ki:

"إني واثي عشر من ولدي وأنت يا علي زر الارض يعني أوتادها جبالها، بنا أوتد الله الارض أن تسيخ بأهلها، فإذا ذهب الاثنا عشر من ولدي ساخت الارض بأهلها ولم ينظروا."

"Ben, benim soyumdan gelen on iki imam ve sen ey Ali, yerin çivileri yani kazıkları ve dağlarıyız. Allah, bizimle yeryüzünü dengede tutmuş ki, üzerindeki varlıkları savurmasın. Benim soyumdan gelen imamların on ikincisi de yeryüzünden gittiği zaman dünya, üzerindeki savurur ve artık onlara süre verilmez" (Küleynî, 1967, c.1, s.534; el-Askerî, t.y, c.3, s.263).

et-Tüstürî, hadisi metin tenkidine tabi tutarak şunları söylemiştir: "Görüldüğü gibi rivâyet iki yerinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) soyundan on iki imamın olduğuna delalet ediyor. Bu durumda Hz. Ali (as) ile beraber on üç imam olmuş oluyor" (Tüstürî, 1981, s.2). Bu ise İmamiyye İsnâaşeriyye Şîa'sının inanç doktrinine aykırıdır. et-Tüstürî, bu rivâyetleri Şîa inancına aykırı olduğundan, muharref olduğunu söylemiştir. et-Tûsî'nin, *Gaybe* adlı kitabında, konumuzla ilgili ilk rivâyette "Benim ve senin soyundan on bir evladım" lafzı vardır (Tûsî, t.y, s.96). Sonuncuda da, "Benim soyumdan on iki kişi gidince" ibaresi vardır. Dolayısıyla tahrif son rivâyettedir (Tüstürî, 1981, s.2). Dikkat edilirse bu rivâyet İmamiyye İsnâaşeriyye'nin temel ilkelerinden biri olan on iki imam inancına aykırıdır. Zira burada Rasûlullah'ın (s.a.v.) soyundan on iki imam olursa, Hz. Ali b. Ebû Talib (as) ile beraber on üç imam olmuş olacak ki, bu İsnâaşeriyye'nin temel felsefesine aykırıdır. Aynı şekilde el-*Kâfi*'deki rivâyette geçen "Evtâduhâ Cibâluhâ" muharreftir. Doğru olanı, et-Tûsî'nin de rivâyet ettiği gibi "Evtâduhâ ve Cibâluhâ" (Tûsî, 1966, s.96) şeklinde olmalıdır (Tüstürî, 2005, c.3, s. 319-320). Burada da (اوتادها وجبالها) atıf vavı sakıt olmuştur. Bu ise el-*Kâfi*'de (و) harfinin hafzedilerek tahrif edildiği anlamına geliyor. Diğer rivâyet ise şöyledir:

2- Aynı rivâyet zinciriyle, Ebu Said tarafından merfû olarak Ebu Cafer (Muhammed Bâkır)'den şöyle rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (sas) buyurdu ki: “Benim soyumdan on iki nakib (başkan), necib (soylu), muhaddes ve mufehhem¹ gelecektir. Bunların sonuncusu hak ile kâimdir. Daha önce zulümle doldurulan yeryüzünü adaletle dolduracaktır” (Küleynî, 1967, c.1, s.534).

et-Tüstürî bu rivâyetin de tahrif edildiğini, doğru olanın Ebû Said’in Asıl’ında geçen “benim soyumdan on bir’ şeklinde olduğunu söylemiştir (Tüstürî, 1994, s.2). Görüldüğü gibi et-Tüstürî, *el-Kâfi*’nin rivâyetlerine başka ellerin dokunduğunu, rivâyetlerin lafızlarında değişiklik yapıldığını ve bu tür rivâyetlerin çok olduğunu ifade ediyor. et-Tüstürî’nin metin yönünden tenkide tabi tuttuğu ve tahrifata uğradığını söylediği diğer rivâyet de şudur:

3- Muhammed b. Yahya → Muhammed b. el-Hüseyn → İbn Mahbub → Ebu Cârud, Ebu Cafer (Muhammed Bâkır’dan, o da Cabir b. Abdullah el-Ansârî’den şöyle rivâyet etmiştir:

“Bir gün Fâtıma’nın (a.s.) evine gittiğimde, elinde bir levha olduğunu gördüm. Bu levhada onun soyundan gelen vasîlerin isimleri yazılıydı. On iki isim saydım. En sonuncusu Kâim’di (a.s.). Üç tanesinin adı Muhammed, üç tanesinin de adı Ali’dir” (Küleynî, 1967, c. 1, s. 532).

et-Tüstürî, bu rivâyetin de Caferiyye İsnâaşeriyye’nin temel ilkelerine ters olduğunu ifade ederek, hadisin muharref olduğunu söylemiştir (Tüstürî, 1986, s. 2-3). Muasır Şîî âlimlerden el-Hasanî de, İmâmların sayısı ile alakalı rivâyetlerle çelişen bu rivâyetle ilgili olarak şöyle demiştir: “İmâmiyye inancına göre, Fatıma’nın (a.s.) soyundan gelen imâmların sayısı on birdir. Ali de (a.s.), on ikinci imâmıdır. Bir başka ifade ile on bir imâm Ali’nin (a.s.) soyundandır. Ancak bu rivâyet Ali’nin (a.s.) soyundan on iki imâmın olduğuna delalet ediyor. Sonuç olarak on üç imâm ortaya çıkmış oluyor (el-Hasanî, 1987, s.255).

Sonuçta iki rivâyet arasında, imâmların sayıları konusunda bir çelişki vardır. İlk rivâyet, Şîa İsnâaşeriyye’nin İmâmlarının sayısı ile ilgili olmazsa olmaz inancına aykırıdır. Çünkü bu rivâyete göre İmâmların sayısı Ali (a.s.) ile birlikte on üç olmuş oluyor. Diğer iki rivâyete göre ise imâmların sayısı on iki olmuş oluyor. İmâmların sayısının on üç olması İmâmiyye İsnâaşeriyye’nin inanç esaslarına terstir. et-Tüstürî’nin, *el-Kâfi*’de olup da tahrif edildiğini iddia ettiği diğer bir rivâyette şöyledir:

4- Ebu Ali el-Eş’erî → el-Hasan b. ‘Ubeydillah → el-Hasan b. Musa el-Haşşâb → Ali b. Sema’a → Ali b. el-Hasan b. Ribat → İbn Uzuneyhi → Zürâre şöyle rivâyet etmiştir:

Ebû Cafer (Muhammed Bâkır)’ın şöyle dediğini duydum:

“Muhammed’in (s.a.v.) soyundan gelen on iki imamın tamamı, muhaddes ve Rasûlullah’ın (s.a.v.) soyundandır. Rasûlullah (s.a.v.) ve Ali (a.s.), onların babalarıdır” (Küleynî, 1967, c.1, s.533).

¹ Konuşan meleğin konuşma sesini duyar, sözlerini kulağıyla algılar ancak meleğin kendisini görmez.(Bk: Mirdamad, 2001, c.2, s.74; Mâzenderânî, 1910, c.2, s.74).

et-Tûsî, *el-Gaybe* adlı eserinde aynı isnadla Küleynî'den bu hadisi rivâyet etmiştir. Ancak 'Ali b. Semâ'e' yerine 'el-Hasan b. Semâ'e'yi zikretmiştir. Dolayısıyla iki râvîyi tebdil ederek tahrifata gitmiştir. Burada hadis ilmüne göre senette tedlis vardır. Bu ise hadisin zayıf olduğunu gösteriyor ve red edilmesini gerektiriyor. Şîa hadis kitaplarına üstünlüğü, güneşin sair yıldızlara üstünlüğü gibidir denen *el-Kâfi*'de, bu denli tahrifat yapılmışsa, diğer hadis kitaplarındaki rivâyetlerde tahrifatın olması kaçınılmazdır. Yapılan tahrifatlar cehaletten olmuş olabileceği gibi, bilerek de yapılmış olabilir. Her iki durumda da Şîa hadis kitaplarının mevsûkiyeti tartışılır hale gelmektedir. et-Tüstürî'ye göre bu rivâyetlerin tümü muharreftir. Çünkü Hz. Ali (a.s.) hariç imamların sayısının on iki olduğu söyleniyor (Tüstürî, 1986,s.4-5) et-Tüstürî'nin tahrifata uğradığını ve *el-Kâfi*'de rivâyet edildiğine işaret ettiği beşinci hadis de şudur:

- 5- Muhammed b. Yahya → Muhammed b. el-Hüseyn → Mes'ede b. Ziyad → Ebû Abdullah ve Muhammed b. el-Hüseyn → İbrahim → Ebû Yahya el-Medâinî → Ebû Harun el-'Abdiyyî → Ebû Said el-Hudrî, şöyle rivâyet etmiştir:

"Ebû Bekir helâk olup, Ömer onun yerine geçtiğinde, ben oradaydım. Yesrib Yahudilerinin ileri gelenlerinden biri geldi. Medine Yahudileri, onun dönemin en bilgini olduğunu iddia ediyorlardı. Sonunda Ömer'in yanına çıkarıldı ve dedi ki: "Ey Ömer! Sana geldim, çünkü Müslüman olmak istiyorum. Eğer soracağım sorulara cevap verirsen, o zaman sen Muhammed'in ashâbı arasında kitabı ve sünneti en iyi bilen kimse olarak belirginleşirsin. Sormak istediğim her şeyi de herkesten daha iyi bilirsin." Ömer ona dedi ki: "Ben öyle değilim. Ama sana bu ümmetin kitabı, sünneti ve sormak istediğin her şeyi, herkesten daha iyi bilen birisini gösterebilirim. –Ali'yi (a.s.) işaret ederek – o da şu zattır." Yahudi ona dedi ki: "Ey Ömer! Eğer o söylediğin gibiyse, insanlar ne diye sana bîat ediyorlar? Bu adam değil mi sizin en bilgininiz?" Ömer onu kovdu. Yahudi, Ali'nin yanına gitti ve ona dedi ki: "Sen Ömer'in dediği gibi misin?" Dedi ki: "Ömer ne dedi?" Adam, Ömer'in dediklerini ona anlattı ve dedi ki: "Eğer sen onun dediği gibiyisen, bilmek istediğim bazı şeyleri sana soracağım. Bakayım, sizden bunları bilen biri var mıdır? O zaman sizin çağrınızın en hayırlı çağrı olduğunu, ümmetinizin en bilgili ve en sadık ümmet olduğunu anlarım. Ayrıca da dininiz olan İslâmı da kabul ederim." Emîru'l-Mu'minîn, "Evet, ben Ömer'in anlattığı gibiyim." dedi, "İstediğin şeyi sor. İnşallah sana cevaplarını söylerim." Adam dedi ki: "Bana üç şeyden, sonra üç şeyden ve bir şeyden haber ver." Ali (a.s.) ona dedi ki: "Ey Yahudi! Niçin bana yedi şeyden haber ver demiyorsun?" Yahudi ona dedi ki: "Eğer üç şeyin cevabını verirsen, geri kalan şeyleri sorarım. Aksi takdirde sormaktan vazgeçerim. Eğer soracağım yedi sorunun cevabını verirsen, bu demektir ki, sen yeryüzündeki insanların en âlimi en üstünü ve insanlara kendilerinden daha önceliklisin." Ali (a.s.) ona dedi ki: "Ey Yahudi! İstediğini sor."

Dedi ki: "Yeryüzüne konulan ilk taş hangisidir? Yeryüzünde dikilen ilk ağaç hangisidir? Ve Yeryüzünde akan ilk pınar hangisidir?" Emîru'l-Mu'minîn (a.s.) ona bu soruların cevabını verdi. Daha sonra Yahudi ona dedi ki: "Bana söyler misin, bu ümmetin kaç tane yol gösterici imamı vardır? Peygamberiniz Muhammed'in cennetteki menzili neresidir? Cennette kimler onun yanında olacaktır?" Emîru'l-Mu'minîn (a.s.) ona şu cevabı verdi: "Bu ümmetin on iki yol gösterici imamı vardır ve bunlar Peygamberin soyundandırlar. Onlar aynı zamanda bendendirler."

Peygamberimizin cennetteki menzili, en üstün ve en şerefli cennet olan 'Adn' cennetidir. Bu menzilde onunla beraber kalanlar, onun soyundan gelen bu on iki imamdır. Bir de onların anneleri, neneleri, anneanneleri, çocukları kalırlar. Hiç kimse bu makamda onlara ortak olamaz" (Küleynî, 1967, c. 1, s. 531-532).

et-Tüstürî bu rivâyeti de metin yönünden tenkide tabi tutarak şu değerlendirmeleri yapmıştır: et-Tûsî, el-Gaybe adlı kitabında, Küleynî'den rivâyet etmiştir. Ancak el-Gaybe'de, 'An İbrahim 'an İbn Ebi Yahya' yerine 'An İbrahim b. Ebi Yahya' ifadelerini kullanmıştır. Öte yandan onda 'وحدثهم أم امهم' Nineleri, anneanneleri tabiri vardır. Üstelik bu rivâyetin de iki yerinde, on iki imamın Rasûlullah'ın (s.a.v.) soyundan olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu da Ehl-i Beyt imamlarının sayısının on üç olduğu sonucunu veriyor. Bu ise İmamiyye İsnâaşeriyye Şîa'sının itikadının en önemli noktalarından biriyle ters düşmektedir. Bu ise hadisin tahrif edildiğini göstermektedir (Tüstürî, 1986, s.7).

Şunu ifade edelim ki, Ebu Saîd el-Hudrî'nin Hz. Ebu Bekir (ra) ile Hz. Ömer (ra) hakkında böyle bir şey söylemesi düşünülemez. Her ne kadar heleke öldü, vefat etti anlamına gelse de, bu tabir kendisinden razı olunan biri için kullanılmaz. Ebu Said el-Hudrî'den bu hadisi rivâyet eden Ammâre b. Cuveyn Ebû Hârûn el'Ebedî el-Basrî, Ehl-i Sünnet ricâl âlimlerine göre zayıf, rivâyetlerinin değeri olmayan biridir. Şîa İsnâaşeriyye için ilk üç halife ile diğer sahabeye sövmek ve onlara hakaret etmek alışıla gelen bir durumdur. Dolayısıyla rivâyetteki ifadelerin bu şekilde değerlendirilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Şîa hadis âlimlerine göre, Kur'ân-ı Kerim'den sonra en sahih kitap addedilen *el-Kâfî*'de, bu sayıda muharref rivâyetin olması, dikkatlerden uzak tutulmaması gereken ciddi bir durumdur.

Görüldüğü gibi *el-Kâfî*'deki rivâyetler arasında, imâmın sayısı konusunda bir çelişki vardır. Bir kısmı Şîa İsnâaşeriyye'nin İmâmın sayısı ile ilgili olmazsa olmaz inancına aykırıdır. Çünkü bu rivâyetlere göre İmâmın sayısı Ali (as) ile birlikte on üç olmuş oluyor. Diğer rivâyetlere göre ise imâmın sayısı on ikidir. Halbuki İmâmın sayısının on üç olması İmâmiyye İsnâaşeriyye'nin inanç ilkelerine terstir.

2- Tarihi Gerçeklerin Muharref Olduğuna Delalet Ettiği Rivâyetler:

et-Tüstürî'nin tarihî bilgi ve verilerden yola çıkarak, metin açısından tenkide tabi tutarak, tahrif edildiği sonucuna vardığı rivâyetlerden biri şöyledir:

Ali b. İbrahim → Ebîhi (Babasından) ve Ali b. Muhammed → el-Kasım b. Muhammed → Süleyman b. Davud → el-Munkırî dedi ki: en-Nadr b. İsmail el-Belhî bana haber verdi → Ebu Hamza es-Semâlî → Şehr b. Havşeb şöyle dedi: el-Haccac bana Rasûlullah'ın (s.a.v.) gazvelerini sordu: Ben ona şu cevabı verdim: "Rasûlullah (s.a.v.) Bedir Gazvesine üç yüz on üç (313) kişiyle, Uhud Gazvesine altı yüz (600) kişiyle, Hendek Gazvesine ise dokuz yüz (900) kişi ile katıldı." Kimden rivâyet ettiğimi sordu. Cafer b. Muhammed'den rivâyet ettiğimi söyledim. Bunun üzerine şunu dedi: "Allah'a yemin ederim ki, onun yolundan başka yolu takip eden, sapmıştır" (Küleynî, 1967, c. 5, s. 45-46).

et-Tüstürî rivâyetle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Şehr b. Havşeb ile el-Haccac’ın İmâm es-Sadık’ın imameti dönemine kadar yaşamış olmaları mümkün değildir. Çünkü es-Sadık’ın imâmeti, hicri yüz on dört (114) veya daha sonraki yıllarda başlamıştır. el-Haccac ise hicri doksan beş (95) yılında vefat etmiştir. Sahih görüşe göre es-Seccad (a.s.) da bu yılda vefat etmiştir. Şehr b. Havşeb ise İbn Kuteybe’ye göre hicri doksan yedi (97) yılında vefat etmiştir. Bu durumda her ikisi de Cafer b. Muhammed’in imametinden önce vefat etmişlerdir. Rivâyette geçen (عن جعفر بن محمد) muharreftir. Doğru olan ise, (عن ابي محمد) şeklinde olmasıdır. Ebû Muhammed’den maksat ise es-Seccad’dır (a.s.). Aynı zamanda (سبعائة) muharref olup, doğru olanı (سبعائة) şeklindedir (Tüstürî, 1986, s.11). Görüldüğü gibi et-Tüstürî, tarihi bilgilerden yola çıkarak, *el-Kâfi*’de tahrif edilmiş rivâyetlerin varlığını örneklerle açıklamaya çalışmış ve bu şekilde de Küleynî’den sonra *el-Kâfi* üzerinde oynama olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Bu olmasa bile, bazı râvilerin bilerek veya bilmeyerek kelimeleri tahrif ettiğini gösteriyor.

3- Siyak Sibaktan Tahrif Edildiği Anlaşılan Rivâyetler:

et-Tüstürî, hadisleri siyakından hareketle, metin tenkidine tabi tutup, tahrif edildiğine hükmettiği rivâyetlerden biri şudur:

Muhammed b. Yahya → Abdullah b. Muhammed b. İsa → Ali b. el-Hekem → Eban b. Osman → Abdurrahman b. Ebû Abdullah, Ebû Abdullah’ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “...İmamı secde halinde idrak edersen, başını kaldırmıncaya kadar yerinde dur, oturuyorsa sende oturursun, ayakta ise sende kalkarsın” (Küleynî, 1967, c. 3, s. 381-382).

et-Tüstürî bu rivâyet ile ilgili olarak şu tespiti yapmıştır: Rivâyetin siyakına bakıldığı takdirde (وان كان - الخ) kavlinde esas olanın (فان قعد قعدت وان قام قمت) "Oturursa sende oturursun, kalkarsa sende kalkarsın" şeklinde olması icap ediyor. Çünkü secdeden sonra ya teşehhüt için oturacak veya başka bir rekât için ayağa kalkacak (Tüstürî, 1986, s.18). et-Tüstürî, *el-Kâfi*’de olup siyak-sibaktan hareketle muharref olduğuna hükmettiği daha çok rivâyet vardır. Biz geri kalan rivâyetlerin kitaptaki yerlerine işaret etmekle yetiniyoruz (Tüstürî, 1976, c.3, s. 48,49-51-53,54-58,59,60). Zira et-Tüstürî’nin muharref olduğuna hükmettiği rivâyetlerin tümünü bu makalede zikretmemiz, bizi amacımızın dışına çıkaracak ve konunun uzamasına sebep olacaktır.

4- Sened veya Metinlerin Karıştırılması Neticesinde Muharref Olduğu Anlaşılan Rivâyetler

el-Kâfi’de tahrif edilmiş birçok hadisin sened ve metinlerinin birbirine karıştırıldığı, bundan dolayı, esas murat edilen anlamın dışına çıkıldığı görülmektedir. et-Tüstürî bu konuyla ilgili birçok örnek vermiştir. Biz bu çalışmamızda iki örnek vermekle yetiniyoruz.

- 1- Muhammed → Ahmed b. Muhammed → mahbub → Cemil b. Salih → Ziyad b. Sûka → el-Hakem b. ‘Uteybeteye şöyle rivâyet etmiştir: Bir gün Ali b. Hüseyin’in (a.s.) yanına gittim. Bana dedi ki: “Ey Hakem! Ali’nin (a.s.) kendisini öldürecek kişiyi ve insanlara anlattığı diğer büyük olayları bilmesini, hangi âyetin sağladığını biliyor musun?”

Kendi kendime dedim ki: Şimdi Ali b. Hüseyin'in (Zeynu'l-Âbidin aleyhisselâm) ilminin bir kısmından haberdar olacağım ve ben de bazı büyük olayları bileceğim. Dedim ki: Hayır, Allah'a yemin ederim ki, bilmiyorum. Sonra dedim ki: Ey Rasûlullah'ın oğlu! Bu âyeti bana da haber versen olmaz mı? Dedi ki: "Allah'a yemin ederim ki o, şu âyettir: {Biz senden önce hiçbir rasûl ve nebi (ve muhaddes) göndermedik ki...}"² (el-Hac, 22/52). Ali b. Ebû Talib (a.s.) muhaddesti. Ali'nin -ana bir kardeşi olan Abdullah b. Zeyd adlı bir adam- dedi ki: "Subhanellâh! Muhaddes mi?" Adam bunu inkâr eder gibiydi. O mecliste bulunan Ebu Cafer (Muhammed Bâkır aleyhisselâm) bize döndü ve şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki, ananın oğlu, bunu önceden biliyordu." Bunu söyleyince adam sustu. İmam devam etti: "Ebu'l-Hattab da bu yüzden helâk oldu. Çünkü muhaddes ile peygamberin anlamını bilemedi (Küleynî, 1967, c. 1, s. 270).

et-Tüstürî, bu rivâyeti metin açısından tenkit ederek şunları demiştir: 'Bu rivâyet, iki rivâyetin bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Birincisi, el-Hakem'in es-Secad'dan yaptığı rivâyettir. İkincisi ise, Zürare veya Hamran'ın el-Bâkır'dan yaptığı rivâyettir. Küleyni veya *el-Kâfi*'nin mustensihlerinden biri, iki rivâyeti birbirine karıştırmıştır. Birinci haber, "Ali b. Ebû Talib (a.s.) Muahaddes idi" de bitiyor. Bu cümleden önce "قلت" ben dedim cümlesi ile, "Biz Ehl-i Beyt'ten olan her imam muhaddestir" "قال: نعم وكل امام منا اهل البيت فهو محدث" cümleleri sakıttır. Zira es-Saffar, *Basâiru'd-Derecât*'ta, el-Kerackî ise *Kenz* adlı kitaplarında İbn Mahbub'tan zikrettiğimiz ziyade ile rivâyet etmişlerdir. İkinci haber ise, "Ona bir adam dedi ..." "فقال له رجل - الخ" cümlesi ile başlıyor. Ancak senedi ile metnin baş tarafı sakıt olmuştur. O da şudur "قال رسوا الله صلى الله عليه وسلم: من اهل بيتي اثنا عشر محدثا" Nitekim el-Berkî'nin *Mehâsin* ve en-Nu'mânî'nin *Gaybe* adlı kitaplarından bunu anlıyoruz (Tüstürî, 1986, s. 18-19). Çünkü bu iki kitapta rivâyetin sened ve metnin baş tarafında zikrettiğimiz ziyade vardır. Esas itibariyle üzerinde durulması gereken önemli nokta, bu rivâyette Kur'ân-ı Kerim'de tahrifatın olduğu iddiasıdır. Zira *el-Kâfi*'deki rivâyete göre ayette var olan 'Muhaddes' kelimesi elimizde mevcut olan Mushaflarda yoktur. Dolayısıyla zihinlerde Kur'ân'ın tahrif edildiği şüphesini uyandırmak amacıyla yapılmış bir ekleme olma ihtimali vardır. Zira *el-Kâfi*'de Kur'ân'ın Hulefâ-ı Raşidin döneminde tahrif edildiğini doğrudan veya dolaylı olarak çağrıştıran çok sayıda rivâyetin olduğunu araştırmamızda tespit etmiş bulunuyoruz.

Bu rivâyetlerden bir diğeri de şudur:

- 2- "Fatıma binti Ebi Hubeys, Rasulullah'a (s.a.v.) gelerek şöyle dedi: "Ben istihazeye giriyorum ve temizlenmiyorum." Rasûlullah (s.a.v.): " O hayız değildir..." dedi (Küleynî, 1967, c. 3, s. 85).

Rivâyet çok uzun olduğundan, hadisin ilgili kısmı olan baş tarafını aldık. Rivâyetin baş tarafına âdetini bilen olarak 'Fatıma' konulmuş. İkisinden birinin vehm olması gerekiyor. Ammenin (Ehl-i Sünnet) kaynaklarından anlaşıldığı üzere, esas doğru olanın ikincisinde geçen 'Ummu Habibe

² Burada açıkça âyeti kerimenin tahrif edildiği iddiası vardır. Çünkü âyete Muhaddes kelimesi de eklenmiştir.

Bint Cahş' olması gerekiyor (Şâfiî, 1980, c.1, s.311; Humeydî, 1996, c.1, s.241; İbn Râhûye, 1991, c.2, s.101; İbn Hanbel, 2001, c.41, s.70; Müslim, Tahâre 63 ??; Muzenî, 1985, s.202; İbn el-Cârûd, 1088, s.38; Ebû Ya'lâ 1984, c.7, s.371). Bu da uzak bir ihtimal değildir (Tüstürî, 1986, s.34). Burada da dikkatimizi çeken husus, kadınların hayatında son derece önemli bir konu olan hayız ve istihaze kanı ile ilgili rivâyetlerin birbirine karıştırılmış olmasıdır. Öte yandan et-Tüstürî'nin Ehl-i Sünnet kaynaklarını dikkate alarak, rivâyette meydana gelen tahrifatı düzeltme cihetine gitmiş olmasını, takdir edilmesi gereken bir davranış olarak görüyoruz.

5- Yazılımdaki Benzemelerden Kaynaklı Rivâyetlerde Meydana Gelen Tahrifler:

Yazılımdaki benzerliklerden veya kelimelerin şekilsel yönden birbirlerine benzemelerinden dolayı rivâyette meydana gelen tahrifata örnek olarak *el-Kâfi*'nin Kitâbu'r-Ravda bölümünde geçen şu rivâyet gösterilebilir:

- 1- İddetun Min Ashâbina → Ahmed b. Muhammed b. Halid → Babasından → en-Nadr b. Süveyd → Durust b. Ebû Mansur → Ebû Basîr şöyle rivâye etmiştir:

عدة من أصحابنا، عن أحمد بن محمد بن خالد، عن أبيه، عن النضر بن سويد، عن درست بن أبي منصور، عن أبي بصير قال: قلت: لابي عبدالله (ع): جعلت فداك الرويا الصادقة والكاذبة مخرجهما من موضع واحد؟ قال: صدقت. أما الكاذبة [إلى] مختلفة فإن الرجل يراها في أول ليلة في سلطان المرردة الفسقة وإنما هي شئ يخيل إلى الرجل وهي كاذبة مخالفة، لا خير فيها وأما الصادقة إذا رآها بعد الثلثين من الليل مع حلول الملائكة وذلك قبل السحر فهي صادقة، لا تختلف إن شاء الله إلا أن يكون جنبا أو ينام على غير ظهور ولم يذكر الله عزوجل حقيقة ذكره فإنها تختلف وتبطن على صاحبها.

Ben Ebû Abdillâh'a (a.s.) şöyle dedim: "Canım sana feda olsun. Sadık rüya ile yalancı rüyanın kaynağı bir midir?" O dedi ki: "Doğru söyledin. Kişi karışık, yalancı rüyayı azgın fasıkın sultasında, gecenin ilk vaktinde görür. O insanın hayalinde canlandırılan yalan ve muhalif bir rüyadır. Onda hayır yoktur. Rüya-yı sadika ise, kişi gecenin ikinci üçte biri geçtikten sonra ve seher vaktinden önce, meleklerin hazır olduğu vakitte görürse o sadıkadır. Allah'ın izniyle muhalif çıkmaz. Cünüp olması veya taharet üzerine yatmaması, gerçek anlamda Allah'ı zikretmemesi durumunda ise, muhalif çıkar ve vuku bulması geç olur" (Küleynî, 1967, c. 8, s. 91).

Bu rivâyetteki tahrifat iki yerde olmuştur. Birinci tahrif, "صدقت" "sadakte" kelimesinde olmuş. Bu kelime ya zaittir veya "ما صدقت" "Ma sadakte" şeklindedir. Tahrif edilmiş ikinci nokta ise, "بعد الثلثين" "Ba'de suluseyn" dir. Bunun aslında "بعد الثلث" "Ba'de essulus" olması gerekir. Bunu da "قبل السحر" "Seher vaktinden önce" sözünden anlıyoruz. (Tüstürî, 1986, s.49). Diğer bir örnek ise *el-Kâfi*'nin şu rivâyedir:

- 2- Muhammed b. Yahya → Ahmed b. Muhammed → İbn Mahbûb → İbn Riâb → Ebu 'Ubeyde Ebu Abdillâh'ın (a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Fatıma (a.s.) Rasûlullah'dan (s.a.v.) yetmiş beş gün sonra vefat etmiştir..."

et-Tüstürî bu rivâyette de tahrifat yapıldığını ve rivâyetteki "سبعون" 'Seb'un' kelimesi "تسعون" 'Tis'un' kelimesinden muharreftir. Yani doksan beş yerine yetmiş beş yazılmıştır (Tüstürî, 1986, s.51) ifadesini kullanmıştır. Bir diğer örnek de Küleynî'nin şu rivâyettir:

- 3- İddetun Min Ashâbinâ → Sehl b. Ziyad → İsmail b. Mihran → Durust → Cemîl, şöyle rivâyet etmiştir: Ben Ebu Abdillâh'a (a.s.) katilde (öldürme cinayetinde) sağırın

şahitliğini sordum? Dedi ki: "İlk sözü dikkate alınır, ikinci söylediğine ise bakılmaz" (Küleynî, 1967, c. 7, s. 400).

et-Tüstürî, bu rivâyeti metin açısından tenkide tabi tutarak şöyle demiştir: "الاصم" 'el-Asam' kelimesi "الصبي" 'es-Sabî' kelimesinden muharreftir. Çünkü yazılışları bir birine çok yakındır (Tüstürî, 1986, s.53). Öte yandan aynı râvîler, 'Şehadetu Sibyan' babında 2,3 ve 6. rivâyetlerde çocuğun şahitliğinin caiz olup olmadığını Ebû Abdillâh'a (a.s.) sordukları varit olmuştur (Küleynî, 1967, c. 7, s. 389; Kâfi (Talîk), 1967, c.7, s.400). Diğer bir rivâyette şudur:

4- Muhammed b. Yahya → Ahmed b. Muhammed → Ali b. İbrahim → Babasından → İbn Mahbûb → Ebu Eyyub el-Huzâî → Yezid el-Kennâs şunu rivâyet etmiştir:

Ben Ebû Ca'fer'e şu soruyu sordum: Bir adam karısına zihar yaptıktan sonra onu talakla da boşuyor. Bunun hükmü nedir? O, dedi ki: "Talakla boşadığı zaman, zihar geçersiz olmuş olur, talak ziharı yok eder. Ben dedim ki: Bu durumda adam eşine ric'at edebilir mi?

- O: "Evet. O, onun eşidir. Ric'at etmesi durumunda ise, ona dokunmadan önce zihar yapana vacip olan hususlar ona da vaciptir dedi."
- Ben dedim ki: Peki ya onu iddeti bitip başkasına helal oluncaya kadar kendi haline bırakıp daha sonra onunla evlense, onunla ilişkiye girmeden zihar gerekir mi?
- O şöyle dedi: "Hayır gerekmez. Çünkü karısı baine olmuş ve başkasıyla evlenme hakkını elde etmiştir" (Küleynî, 1967 c. 6, s. 161).
- et-Tüstürî'nin de ifade ettiği gibi, Küleynî 'Bureyd'i (بريد) 'Yezid' (يزيد) ile karıştırmış ve 'Bureyd' yerine 'Yezid'i yazmıştır. Bu ise râvîlerin isimlerinde tahrifat demektir. Öte yandan rivâyetin Bureyd'den kayıtsız olarak gelmesi gerekirken, Küleynî el-Kennâsî'ye bağlayarak "عن يزيد الكناسي" diyerek ikinci yanlışa da düşmüştür. (Tüstürî, 1986, s. 54-55).

et-Tüstürî'nin *el-Kâfi*'de olup, tahrif edilmiş rivâyetlere verdiği bir diğer örnek de şudur:

5- İddetun Min Ashâbinâ → Sehl b. Ziyad → Muhammed b. Ali → Muhammed b. 'Amr → Cemîl b. Derrâc → Ebân b. Tağlib, Ebu Abdullah'ın (a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

"كان علي بن الحسين عليه السلام يامر غلمانه ان لا يذبحوا حتى يطلع الفجر، في نوادر الجمعة"

Ali b. el-Hüseyn (as), (Cuma Nevadirlisinde geçtiğine göre) hizmetçilerine güneş doğmadan hayvanları kesmemelerini emrederdi (Küleynî, 1967, c. 6, s. 236).

et-Tüstürî, bu rivâyetle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: Burada esas olması gereken: "ذكره في نوادر الجمعة علي بن اسماعيل" Yani, fecirden önce hayvanı kesme yasağı, tüm günler için geçerlidir. Ancak Ali b. İsmail onu Cuma'nın nevadirleri arasında zikretmiştir. Değilse, Cuma günü sabah namazından önce, fecirden ve güneşin doğmasından önce de olsa mekruhtur. Bu durumda "في نوادر الجمعة" muharreftir (Tüstürî, 1986, s.55).

el-Kâfi'nin şarihlerinden olan Ali Ekber el-Gıfarî'de şu taliki yapmıştır: "Bu haberin anlamı şu şekilde olabilir: "ان هذا الخبر رواه علي بن اسماعيل في باب نوادر الجمعة" "Ali b. İsmail bu haberi Cuma (kitabının) bölümünün (Bâbu nevâdir) nevadirler babında rivâyet etmiştir. Şu ihtimal de olabilir: Bu

ifade birinci rivâyetin aslında veya hamîşi üzerinde yazılıdır. Kitabı neshedenler de onu metnin bir cüzü yapmışlardır” (Küleynî, 1967, c. 6, s. 236).

Görüldüğü gibi bu ziyade rivâyeti anlaşılmaz hale getiriyor. Bu tahrif, Küleynî'nin dikkatsizliğinden kaynaklanabileceği gibi, bazı müstensihlerin bilerek veya bilmeyerek tahrifinden olmuş olabilir. Netice itibariyle Şîa âlimleri burada bir tahrifatın olduğu noktasında hemfikirdirler. Ancak tahrifatın net olarak ne olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Lakin et-Tüstürî'nin verdiği örnekler, *el-Kâfî*'nin güvenilirliğinin ciddi anlamda tartışılmasını gerektiriyor. Zira lafızlardaki bu tahrifatlar, ister Küleynî tarafından yapılmış olsun, ister müstensihler tarafından yapılmış olsun, nasları anlamada sıkıntılara sebep olmuştur. Şîa âlimleri rivâyetleri anlamada ve aralarındaki çelişkileri gidermede zorluk çekmişlerdir. et-Tüstürî'nin muharref olduğunu söylediği diğer rivâyetlere dipnotta işaret etmekle yetiniyoruz (Tüstürî, 1976, c.3, s. 70-74,75-81-83-87,88-93-96-98-100-104-106,107-113-115-118-122-127,128,129-131,132,133-138-141,142,143,144,145-147).

6- Sened ve Metinden Bazı Kelimelerin Sakıt Olmasıyla Neticesinde *el-Kâfî*'de Tahrif Olan Rivâyetler:

et-Tüstürî, buna örnek olarak, şu rivâyeti vermiştir:

Ali b. İbrahim → Babasından → el-Kasım b. Muhammed el-Cevherî → Süleyman b. Davud → Sufyan b. 'Uyeyne → ez-Zuhrî Ali b. el-Hüseyn'in (a.s.) kendisine bir gün şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

- “Ey Zührî! Nereden geliyorsun?”

Ben dedim ki: “Mescidden geliyorum.”

Dedi ki: “Ne yapıyordunuz?”

- “Biz oruç meselesini müzakere ediyorduk. Ben ve arkadaşlarım, Ramazan ayı orucu dışında vacip bir orucun olmadığı noktasında hemfikir olduk” dedim.

Dedi ki: “Ey Zührî! Mesele dediğiniz gibi değildir. Oruç kırk çeşittir. On çeşidi tıpkı Ramazan orucu gibi vaciptir. On çeşidin orucu ise haramdır. On dört kısmında ise kişi tutup tutmamakta muhayyerdir. İzne bağlı olanı üç çeşittir. Te'dib orucu, ibâhe orucu, sefer ve hastalık orucu.”

Dedim ki: “Sana feda olayım bu söylediklerini bana tefsir et.”

Dedi ki: “Vacip olanlar, Ramazan ayı orucu... Kişinin muhayyer olduğu oruçlar ise, cuma günü, perşembe ve Eyyâmu'l-Bîd (her kamerî ayın 13-14-15. günlerine Eyyâmu'l-Bîd denir) oruçları, Ramazan ayından sonra Şevval ayından altı gün, Arefe günü, Aşure günü orucu. Bütün bu oruç çeşitlerinde kişi muhayyerdir. Dilerse oruç tutar, dilemezse tutmaz” (Küleynî, 1967, c.4, s.83-87).

et-Tüstürî, bu rivâyette saktın olduğunun delili olarak, rivâyetin baş tarafında, kişinin tutup tutmama noktasında muhayyer olduğu günlerin, on dört olduğunu söylemiş. Ancak on günün açılımı yapıldığında, toplam on üç gün olmuş oluyor (Tüstürî, 1986, s.268). et-Tûsî'nin *et-Tehzîb*'i (Tûsî, 1966, c. 1, s. 435) ile es-Sadûk'un *el-Fakih*'inde (Sadûk, 1986, c. 2, s. 48) geçen rivâyetlerden

anlaşıyor ki, (الاثنتين) sakıt olmuştur. *el-Kâfi'* nin şarihlerinden Ali Ekber el-Gıfârî de bu noktaya işaret etmiştir (Küleynî, 1967, c. 4, s. 86).

7- Senedlerinde, eb, ibn vb. İsimlerin Yerlerinin Değiştirilmesi Neticesinde Meydana Gelen Tahrifat:

et-Tüstürî, senedteki tahrifata şu rivâyeti örnek olarak göstermiştir:

- 1- İddetun Min Ashâbinâ → Sehl b. Ziyad → Ahmed b. Muhammed → Ali b. Ahmed b. Eşyem → el-Kâsım b. Muhammed el-Cevherî → Harîz b. Abdullah, Ebû Abdullah'ın (a.s.) şöyle dediğini rivâyet etti: "Emîru'l-mu'minîn hilâfeti döneminde, iki göğsü ve iki başı olan (yapışık ikiz) bir çocuk doğdu. Emîru'l-mu'minîn'e (a.s.) bu çocuk iki miras mı, yoksa bir miras mı alacak? diye soruldu. Emîru'l-mu'minîn şu cevabı verdi: "Uyuması beklenir. Sonra çağrılır. Eğer ikisi birden uyanırsa, bir kişinin mirasını alır. Eğer birisi uyanır, diğeri uyanmaz ve uykuya devam ederse, iki kişinin mirasını alır" (Küleynî, 1967, c. 7, s. 159).

Küleynî, 'القاسم بن محمد الجوهرى عن حريز' şeklinde rivâyet etmişken, et-Tûsî ise,

'عن محمد بن القاسم الجوهرى عن حريز' şeklinde rivâyet etmiştir (Tûsî, 1966, c. 9, s. 404). es-Sadûk ise, 'عن محمد بن القاسم عن ابيه عن حريز' olarak rivâyet etmiştir (Sadûk, 1986, c. 4, s. 244). Şîa'nın en önemli üç hadis kitabındaki bu çelişkiler, senedte tahrifatın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da *el-Kâfi* ve diğer Şîa hadis kitaplarının senedlerinde tedlisin varlığını gösteriyor. Hadis usulünden anlaşıldığı gibi, müdellis olan râvî zayıf ve bazılarına göre ise yalancı olarak kabul edilir. Yalancının ise rivâyetleri hiçbir surette sahih kabul edilmez. et-Tüstürî'nin bu konuda *el-Kâfi'* den verdiği bir örnek de şudur:

- 2- Ali b. Muhammed → Ebû Akîl İsa b. Nasr şöyle rivâyet etmiştir: Ali b. Ziyad es-Saymerî bir mektup yazarak kendisi için kefen istedi. Ona şöyle bir mektup (cevap) geldi: "Senin seksen senesinde ona ihtiyacın olacak." Gerçekten seksen senesinde öldü ve Kâim (Mehdi) ona ölümünden birkaç gün önce bir kefen gönderdi (Küleynî, 1967, c. 1, s. 524).

et-Tüstürî'ye göre Ali b. Muhammed'de tahrif vardır. Esas itibariyle 'Ali b. Muhammed b. Ziyad' şeklinde olması gerekiyor (Tüstürî, 1986, s.69). et-Tüstürî'nin bu konuda verdiği diğer bir örnek şu rivâyettir:

- 3- Muhammed b. Yahya → Muhammed b. Ahmed şunu demiştir: Ben (Mekke yolundaki bir) kalede Ali b. Bilal ile beraber Muhammed b. İsmail b. Yezîğ'in kabrinin yanına gittiğimizde, Ali b. Bilal, bana şunu dedi: 'Bu kabrin sahibi, er-Rıdâ'nın (a.s.), şöyle dediğini rivâyet etti: "Kim kardeşini ziyaret eder, elini kabrinin üzerine koyar ve yedi kere {انا انزلناه في ليلة القدر} okursa büyük korku gününde (kıyamet günü) güvende (emin) olur" (Küleynî, 1967, c. 3, s. 229; Tûsî, 1966, c. 2, s. 36).

Görüldüğü gibi Şîa'nın en önemli üç hadis kitabı, aynı senedteki râvî hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bu da râvîlerin isim ve künyelerinde tahrif yapıldığının göstergesidir. Tahrifat bilmeden ve sehven yapılmış olabileceği gibi, tedlis niyetiyle de yapılmış olma ihtimali de vardır. Ancak

verilen örneklerden de anlaşıldığı gibi bu türden tahrifata uğramış çok sayıda rivâyet vardır. Bu da *el-Kâfi* ve müellifi Küleynî'nin saygınlığını ciddi anlamda zedelemektedir.

8- Rivâyetlerdeki Fazlalık veya Sakıt Olan Kelimelerden Dolayı Muharref Olduğu Anlaşılan Rivâyetler:

et-Tüstürî, *el-Kâfi*'de tahriç edilmiş, ancak ekleme veya çıkarma neticesinde muharref olan çok sayıda rivâyete işaret etmiştir. Biz konunun uzamasını önlemek adına, birkaç örnek vermekle yetineceğiz. Bu örneklerden biri şu rivâyettir:

- 1- İddetun Min Ashâbina → Ahmed b. Ebu Abdillâh → Babasından → Ebu el-Behteriyî, Ebû Abdullâh (a.s.) şunu söylediğini rivâyet etmiştir: Emîru'l-Mu'minîn (as) şunu dedi: *لا يجوز في العناق الاعمى والمقعد ويجوز الاشل والاعرج* "Âmâ ve yatalak olan köleyi azat etmek caiz değildir. Felçli ve topal olanı ise azat etmek caizdir" (Küleynî, 2005, s.1002).

et-Tüstürî, *el-Kâfi*'deki bu rivâyette tek gözlü anlamına gelen "الاعور" kelimesinin sakıt olduğunu söylemiştir. Zira es-Sadûk, 'el-Fakih'te "لا يجوز في العناق الاعمى والاعور والمقعد" şeklinde "الاعور" kelimesini de zikretmiştir (Tüstürî, 1976, s.213).

Bu durumda, Küleynî, mezkûr kelimeyi düşürerek hadis metninde bilerek tahrifat yapmıştır veya es-Sadûk rivâyete ekleme yaparak rivâyet üzerinde tahrifata gitmiştir. et-Tüstürî'nin bu konuda verdiği diğer örnek de şöyledir:

- 2- el-Hüseyin b. Muhammed → Muallâ b. Muhammed → Badu Ashâbinâ → Ebân b. Osman → el-Halebî ve Ebû Basîr ve Ebu'l-Abbâs, Ebû Abdulah'ın (a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmişlerdir: "Kadının iddeti bittiği vakit, o (kadın) ona (erkeğe) mirasçı olur. Ancak (erkek) kadına mirasçı olmaz" (Küleynî, 2005, s.1273).

et-Tüstürî rivâyetin metnini tenkide tabi tutmuş ve şu sonuca varmıştır. Asıl olan ise "المطلقة من طلق امراته في مرض موته ترثه ولا يرثها اذا انقضت العدة" veya "لا ترثه ولا يرثها اذا انقضت العدة" şeklinde olmasıdır. Birinci şekli gerçeğe daha yakındır. Çünkü onda sakıt olan kelimeler az ve ikincinin aksine, cümle tam ve anlam bakımından da herhangi bir boşluk içermemektedir (Tüstürî, 1976, c. 3, s.219).

- 3- Muhammed b. Yahya → Ahmed b. Muhammed → Ali b. en-Nu'mân → İbn Muskân → Süleyman b. Halid şunu rivâyet etmiştir:
 - Ben Ebû Abdullah'a (a.s.), boş olan cariyenin iddetini sordum.
 - Dedi ki: *حيضتان أو شهران حتى تحيض* "Onun iddeti, hayız kanı görünceye kadar iki hayız veya iki aydır."
 - Dedim ki: Kocasını ölürse durumu ne olur?
 - Dedi ki: "Ali (a.s.) şöyle demiştir": "Ummuhâtu'l-veled (Efendisinden çocuk doğuran cariye) dört aylık iddetlerini çekmeden evlenemez" (Küleynî, 2005, s.989).

et-Tüstürî, metinde yer alan "حتى تحيض" ifadesinin fazlalık olduğunu, dolayısıyla rivâyetin muharref olduğunu söylemiştir (Tüstürî, 1976, c.3, s.221).

et-Tüstürî, metinlere yapılan ekleme veya çıkarmalardan dolayı çok sayıda muharref hadisin olduğunu söylemiş ve bunları çok sayıda örneklerle izah etmeye çalışmıştır. (et-Tüstürî'nin verdiği diğer örnekler için bkz. Tüstürî, 1976, c. 3, s. 222, 224, 225, 236, 237, 239, 240, 242, 244, 246, 248, 250, 251, 253, 254, 255, 256, 259, 260, 264, 266, 267, 269, 270, 272, 275, 277, 279).

9- Dikkatsizlikten Dolayı Sened ve Metinde Meydana Gelen Tahrifat

Dikkatsizlikten dolayı sened veya metinde tahrifat meydana geldiğine örnek olarak şu rivâyetleri vermek mümkündür:

İddetun Min Ashâbinâ → Sehl b. Ziyad → Ali b. Esbât → Halef b. Hammâd → Musa b. Bekr → Muhammed b. Muslim, Ebû Cafer'in (a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Vefat ederken geride sadece karısı kalan kişinin terikesi ile alakalı olarak: Karısına dörtte bir vardır. Geri kalan terikeyi bize verir" (Küleynî, 2005, s.1269).

et-Tüstürî, bu rivâyetin râvilerinden biri olan Muhammed b. Muslim'in Muhammed b. Mervan ile karıştırılmış olduğunu ifade etmiştir. Muhammed b. Muslim veya Muhammed b. Mervan'ın muharref olması gerekir. Zira aynı senedle rivâyet edilen hadis diğer şîa hadis kitaplarında, Muhammed b. Muslim yerine Muhammed b. Mervan olarak zikredilmiştir. Bu da senette tahrif ve tedlisin olduğuna işaret etmektedir (Tüstürî, 1976, c.3, s.286).

Diğer bir örnek de şu rivâyettir:

...el-Halebî, Ebû Abdullah'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

"Cünüp olan kişi, bir sefer suya tam dalarsa, bu gusül abdesti yerine geçer" (Küleynî, 2005, s.28).

Rivâyette geçen "إذا ارتمس الجنب في الماء ارتماسة" yerine, es-Sadûk *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh* adlı kitabında "إذا اغتمس الجنب في الماء اغتماسة واحدة" ibaresini kullanmıştır. Bu durumda mana ile rivâyet etmiş olabileceği gibi, kelimelerin şekil olarak benzer olmasından dolayı yanlışlıkla tahrif yapılmış olabilir. Her halükârda metinde bir tahrifatın olduğu açıktır.

Öte yandan *el-Kâfi* senedinde geçen "سمعت ابا عبد الله عليه السلام" ifadesi yerine es-Sadûk rivâyetinde, "حدثني من سمع ابا عبد الله عليه السلام" ifadesini kullanmıştır. Burada da saktın olduğu açıktır (Tüstürî, 1976, c.3, s. 289).

et-Tüstürî, bu konuda çok sayıda örnek vermiş ve *el-Kâfi*'de muharref hadislerin varlığını dile getirmiştir. Ancak biz konumuzun uzamaması adına dipnotta bu rivâyetlere işaret etmekle yetiniyoruz (Tüstürî, 1976, c. 3, s. 280, 286, 289).

10- et-Tüstürî'ye Göre *el-Kâfi*'de Olup Mevzû Olan Hadisler:

et-Tüstürî bu bölümde mevzû olduğuna hükmettiği hadisleri zikretmiştir. Söz konusu hadisleri de birkaç başlık altında toplamıştır. Bu başlıkların birincisi şudur:

a. el-Kâim'i (Mehdiy-i Muntazar) gördüklerini iddia edenlerin rivâyet ettiği hadisler (Tüstürî, 1986, s.88):

et-Tustûri, el-Kâim'i (a.s.) gördüklerini iddia edenlerin, konuyla ilgili rivâyetlerinin mevzû olduğunu örneklerle izah etmeye çalışmıştır. Biz bu örneklerden bir kısmını zikretmekle yetineceğiz.

- 1- Muhammed b. Abdullah ve Muhammed b. Yahya → Abdullah b. Cafer el-Himyerî şöyle rivâyet etmiştir: Ben ve Şeyh Ebû 'Amr – Allah rahmet etsin- Ahmed b. İshak'ın yanında bir araya gelmiştik. Ahmed b. İshak bana kaş göz işaretleri yaparak, ona İmam'ın yerine kimin geçtiğini sormamı istedi. Dedim ki: "Ey Ebû 'Amr! Sana bir şey sormak istiyorum. Ama sana sormak istediğim mesele hakkında, herhangi bir kuşku yoktur. Çünkü ben inanıyorum ve dinim de öyle öngörüyor ki, yeryüzü hiçbir zaman hüccetsiz kalmaz. Ancak kıyametten kırk gün önce, yeryüzü hüccetsiz kalacaktır. Kıyamete kırk gün kalınca, hüccet yeryüzünden kaldırılır ve tevbe kapısı kapatılır: {...Rabbinin âyetlerinden bazıları geldiği gün, daha önce iman etmemiş veya imanında bir hayır kazanmamış olan bir kimseye (o günkü) imanı fayda vermez.}(el-En'âm, 6/158). Bunlar, Allah'ın yarattığı varlıkların en kötüleridir. Kıyamet onların başına kopar. Ama benim istediğim, kesin inancımın biraz daha pekişmesidir. Nitekim İbrahim'de (a.s.) Rabbinden ölüleri nasıl dirilttiğini göstermesini istemişti: {(Allah ona) "inanmıyor musun?" deyince, "Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için" demişti...} (Bakara, 2/260)

Bana Ebû Ali Ahmed b. İshak, Ebu'l-Hasan'dan (Ali b. Muhammed aleyhisselâm) şöyle rivâyet etti: Ona sordum ve dedim ki: 'Kiminle muamele edeyim ve dinimin hükümlerini kimden öğreneyim? Yahut kimin sözlerini kabul edeyim?' İmam bana şu cevabı verdi: "el-'Amri benim güvenilir adamımdır. Benden sana ne getirirse, o bendendir ve benim iznimle size getirmiştir. Benden naklederek sana bir şey söylerse, benden söylüyordur. Onu dinle ve itaat et. Çünkü güvenilir, sağlam bir kimsedir."

Bana Ebû Ali de benzeri bir soruyu Ebû Muhammed'e (a.s.) sorduğunu ve onun kendisine şöyle dediğini nakletti: "el-'Amrî ve oğlu iki güvenilir insandır. Benim adıma sana bir haber ulaştırıyorlarsa, benden ulaştırıyorlardır. Sana benim adıma bir şey söylerlerse, benden söylüyorlardır. Onları dinle ve onlara itaat et. Çünkü o ikisi, sağlam ve güvenilir iki insandır." Bu, vefat eden iki imamın seninle ilgili sözleridir. "Ebû 'Amr secdeye kapandı ve ağlamaya başladı. Sonra şunları söyledi: "Bilmek istediğini sor." Dedim ki: "Sen, Ebû Muhammed'den (as) sonra onun yerine geçecek imamı gördün mü?"

- "Evet, Allah'a yemin ederim ki, gördüm ve onun gerdanı şöyleydi" -elleriyle sağlam ve güçlü olduğunu ifade etti-
- Dedim ki: "Sormak istediğim bir soru daha var."
- "Söyle" dedi.
- Dedim ki: "İsmi nedir?"
- Dedi ki: "Bunu sormanız size haramdır ve ben de kendiliğimden bunu söyleyemem. Benim bir şeyi helâl veya haram kılma yetkim yoktur, sadece ondan öğrendiklerimi

söylerim. Çünkü sultana³ göre, Ebû Muhammed vefat etmiş ve geride yerine geçecek bir evlat bırakmamıştır. Mirasını da bu hususta hak sahibi olmayan biri⁴ paylaşmış ve almıştır. Çoluk çocuğu perişan bir halde diyar diyar dolaşmaktadır. Kimse onları tanımaya ve onlara bir şey vermeye cesaret edememektedir. Eğer ismini söylersem, peşine düşerler. Öyleyse Allah'tan korkun ve bundan sakının.”

Küleynî, der ki: Bizim ashabımızdan yaşlıca bir adam –adını hatırlamıyorum- Ebû ‘Amrî’nin Ahmed b. İshak’a bu şekilde soru sorduğunu ve onun da ona bu şekilde cevap verdiğini, bana anlattı (Küleynî, 1967, c. 1, s. 329-330).

2- Ali b. Muhammed → Sa’d b. Abdullah şöyle rivâyet etmiştir:

Hasan b. en-Nadr, Ebû Sidâm ve bir topluluk, Ebû Muhammed’in (Hasan b. Ali aleyhisselâm) vefatından sonra “vekillerin yanında emanet olarak duran şey” hususunda aralarında konuşuyorlardı. Bunun ne olduğunu araştırmak istiyorlardı. Hasan b. Nadr, Ebû Sidâm’a gelerek şöyle dedi: “Ben hacca gitmek istiyorum.” Ebû Sidâm: “Hac ziyaretini bu sene ertele” dedi. Hasan b. Nadr ona şöyle dedi: “Ben uykuda korkuyorum. Bu yüzden yola çıkmak zorundayım.” Kişisel işlerinin yönetimini Ahmed b. Ya’la b. Hammad’a vasiyet etti. Bu arada Nahiye’ye de bir miktar para bıraktı. “Hiç kimseye para vermemesini; ancak Mehdî’nin zuhur etmesi durumunda kendi elleriyle ona vermesini tavsiye etti.” Râvî der ki: Hasan şöyle dedi: “Bağdat’a vardığım zaman, bir ev kiraladım ve oraya yerleştim. Vekillerden biri, bana bazı elbiseler ve bir miktar para getirdi, bana teslim etti. “Bunlar nedir?” dedim.

- “Gördüğün gibidir.” dedi.
- Ondan sonra da bir başkası geldi, para ve elbise verdi. Ev tamamen doldu.

Sonra Ahmed b. İshak yanında bulunan her şeyi getirdi. Şaşırdım kaldım. Öylece düşüncelere daldım. Bu şekilde düşüncelere dalmışken, adam (Mehdî aleyhisselâm)’ın mektubu geldi.

“Şu kadar gün geçince, yanındaki şeyleri yüklen.”

Ben yanımdaki her şeyi topladım ve yola düştüm. Yolda bir eşkıya vardı. Altmış adamıyla birlikte yolları kesiyorlardı. Onun bulunduğu bölgeden geçtim, Allah beni ondan kurtardı. Sonunda Samerra’ya geldim ve konakladım. Bir mektup daha geldi: “Yanımdaki şeyleri yüklen.” diyordu.

³ Abbasi Halifesi Mu’temid (Hilafeti 256/870-279/893).

⁴ eş-Şeyh Muhibuddin el-Hatip onu şu şekilde tarif etmiştir: O, Ebu Abdullah Cafer b. Ali b. Muhammed el-Hâdî el-Askerî’dir. İmamiyye onu suçlamışlardır. Çünkü o, kardeşi el-İmam el-Hasan el-Askerî’nin çocuğunun olduğunu inkâr etmiş ve dolayısıyla mirasını almıştır. 271/885 yılında vefat etmiştir. İmamiyye İsnâaşeriyye âlimleri ise onu, kardeşinin mirasına göz dikmekle suçlamışlardır. Bu yüzden de el-Hasan el-Askerî, oğlunun viladetini insanlardan gizlemiştir. Bütün bunlardan dolayı onu yalancı Cafer olarak nitelendirmişlerdir. Bu Cafer, Hz. Ali (as), Fatıma (as) ve Hüseyin (as)’nin soyundandır. el-İmam Cafer b. el-İmam Ali b. Muhammed (el-Hâdî), el-Fetahiyye’nin imamı sayılır.

Malları iki hamalın sepetine koydum. Dehlize vardığım zaman, orada siyah bir adam gördüm. Bana: “Hasan b. Nadr mısın?” dedi.

- “Evet” dedim.
- “Gir” dedi.

Eve girdim. Bir odaya girip iki hamalın sepetlerini boşalttım. Evin bir köşesinde çok sayıda ekmek vardı. Hamalların her birine bir ekmek verip onları dışarı çıkardı. Üzeri perdeli bir odadan bana seslendi: “Ey Hasan b. Nadr! Allah’ın sana verdiği nimetten dolayı Allah’a hamd et ve sakın kuşkuya düşme. Şeytan senin kuşkuya düşmeni ister.” Bana iki elbise verdi ve dedi ki: “Bunları al. Yakında onlara ihtiyacın olacak.” Sonra dışarı çıktım. Sa’d der ki: “Hasan b. Nadr geri döndü, Ramazan ayında öldü ve bu iki elbise ona kefen olarak giydirildi” (Küleynî, 1967, c. 1, s. 517-518).

- 3- Ali b. Muhammed → Muhammed b. Hammeveyh es-Suveydâviyyi → Muhammed b. İbrahim b. Mehziyar şöyle rivâyet etmiştir:

Ebû Muhammed’in (Hasan b. Ali aleyhisselâm) vefatından sonra kuşkuya düştüm. Babamın yanında da yüklü miktarda mal birikti. Babam malı aldı ve gemiye bindi, ben de onun ardından gittim. Babamı şiddetli bir sıtma nöbeti tuttu. Bana dedi ki: “Ey oğlum! Beni geri götür. Bu, ölüm hastalığıdır. Bu mal hususunda Allah’tan kork.” Sonra bana bir takım vasiyetlerde bulundu ve vefat etti. Kendi kendime dedim ki: “Bütün bunlar doğru olmasaydı, babam vasiyet etmezdi. Bu malı Irak’a götüreyim, orada nehrin yukarısında bir ev kiralarım ve kimseye de haber vermem. Eğer Ebû Muhammed (a.s.) zamanında olduğu gibi, İmam’ın yeri benim açımdan açıklığa kavuşursa, malları teslim ederim, aksi takdirde orada bir süre boş vakit geçiririm. “Derken Irak’a geldim, nehrin yukarısında bir ev kiradım ve orada günlerce kaldım. Bir gün bir elçi tarafından bana bir mektup ulaştırıldı. Mektupta şunlar yazılıydı: “Ey Muhammed! Yanında şu kadar para var ve paraları şuraya koymuşsun.”

Yanımda bulunan her şey birer birer sayılmıştı ki benim dahi bilmediğim birçok şeyden söz ediyordu. Malları elçiye teslim ettim ve birkaç gün daha orada kaldım. Fakat kimse başını kaldırıp yüzüme bakmıyordu. Bu durum karşısında üzüldüm. Bir gün bana bir mektup geldi: “Seni babanın yerine görevlendirdik. Allah’a hamd et” (Küleynî, 1967, c. 1, s. 518; Tüstürî, 1987, s.118).

et-Tüstürî’nin mevzu olduğuna hükmettiği ve *el-Kâfi*’de geçen diğer bir rivâyet de şudur:

- 4- Ali b. Muhammed → Salih → el-Veşşâ’ → Kerrâm → Abdullah b. Talhata Ebû Abdullah (Cafer Sadık)’a Vezeğ (Kertenkele)’nin ne olduğunu sordum:

Dedi ki: “Necistir. Tümü de mesh (مسح) olmuş. Onu öldürdüğün zaman yıkan.”

Dedi ki: “Babam, hicrde bir adamla beraber oturuyorken, bir vezeğin diliyle bir şeyler söylediğini görür. Babam adama: “ Bu Vezeğin ne dediğini biliyor musun?” dedi.

Adam: Hayır. Ne söylediğini bana öğret.

Dedi ki: “Vezeğ, Allah’a yemin olsun ki, şayet siz Osman’ı söverseniz, ben de siz buradan kalkıncaya kadar Ali’ye söveceğim diyor.”

Babam dedi ki: “Umeyye oğullarından hiç kimse ölmüş olmasın ki, Vezeğ’e dönüşmüş olmasın.” Dedi ki: “Abdumelik b. Mervan ölünce, Vezeğ’e dönüşüp oradakilerin yanından geçti. Orada oğulları vardı. Onu bu şekilde kaybetmeleri kendilerine ağır geldi. Ne yapacaklarını bilemediler. Ondan sonra bir kütüğü adam şekline getirmeye karar verdiler. Bu şekilde yapıp, kütüğe demirden bir zırh giydirip, kefen giydirdiler. Ben ve oğullarından başka kimsenin bu durumdan haberi yoktu” (Küleynî, 1967, c.8, s.323).

et-Tüstürî’ye göre *el-Kâfi*’de tahrîc edilmiş mevzu rivâyetlerden bir diğeri şudur:

5- ...Ebu Abdullah’ın (Cafer Sadık) şöyle dediği rivâyeye edilir:

Bir ara babam oturmuştu ve yanında da bir grup insan vardı. Birden babam gülmeye başladı ve gülmekten gözleri yaşlarla doldu. Sonra dedi ki: “Niçin güldüğümü biliyor musunuz?” Orada bulunanlar: ‘Hayır’ dediler.

Dedi ki: “ İbn Abbas, (Şüphesiz “Rabbimiz Allah’tır” deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki: “Korkmayın, üzülmeyin, size (dünyada iken) va’dedilmekte olan cennetle sevinin!” (Fussilet, 41/30) âyetinde işaret edilen kimselerden olduğunu iddia ediyor. Ona dedim ki: “Ey İbni Abbas! Sen melekleri gördün mü? Melekler, dünya ve ahirette senin dostun olduklarını söylediler mi? Korkudan ve üzüntüden yana güvende olmanı söylediler mi?” Dedi ki: ‘Allah Tebâreke ve Teâlâ: {Mü’minler ancak kardeşirler} (el-Hucurat, 49/10) buyurmuştur. Bu âyetin hükmünce yukarıdaki âyetin kapsamına ümmetin tümü girer.” Bunun üzerine güldüm ve dedim ki: “Doğru söylüyorsun, ey İbni Abbas! Seni Allah adına yemine veriyorum, söyler misin Allah’ın hükmünde ihtilaf, çelişki olur mu?” ‘Hayır, olmaz’ dedi. Dedim ki: “Bir adam, diğeri bir adamın eline kılıçla vursa ve parmaklarını kesse, sonra kaçıp gitse, ardından diğeri bir adam gelse, parmakları kesilen adamın elinin avuç kısmını kesse ve elin avucunu kesen adam sana getirilirse, sen de bu adam hakkında bir hüküm vermek durumunda kalsan ne yaparsın?” Dedi ki: ‘Adamın elini kesene: Avucunun diyetini öde derim. Eli kesilene de: Onunla bir bedel üzerine anlaş derim ve onu iki adil kişinin yanına gönderirim.’ Dedim ki: “Allah Azze Zikruhu’nun hükmünde ihtilaf ortaya çıktı ve başta söylediklerinle çelişkiye düştün. Kulları arasında herhangi bir haddi öngörmesine karşın, bunun açıklamasının yeryüzünde bulunmaması, Allah Azze Zikruhu’ya yaraşmaz. Eli kesenin elini kes, sonra parmaklarının diyetini geri ver. Allah’ın emirlerini indirdiği gecede (kadir gecesi) öngördüğü hüküm budur. Bunu Rasûlullah’dan (s.a.v.) duyduktan sonra inkâr ettiysen, Allah seni cehenneme koyar. Nitekim Ali b. Ebû Talib (a.s.) ile ilgili olarak duyduğun şeyi inkâr ettiğin gün, Allah seni kör etti.” Dedi ki: ‘Gözlerim bundan dolayı mı kör oldu?’ İmam dedi ki: “Sen nasıl biliyordun bunu?” İbni Abbas dedi ki: ‘Allah’a yemin ederim ki benim gözlerim, meleğin kanatlarını çarpmasından dolayı kör oldu.’

Bunun üzerine güldüm ve aklının iyice karışmış olmasından dolayı onu, o halde bıraktım. Sonra ertesi gün onunla karşılaştım ve dedim ki: “Ey İbni Abbas! Dünkü gibi hiç doğru konuşmamıştın. Ali b. Ebû Talib (as) sana dedi ki: “Her yıl, bir gece, Kadir gecesidir. O gece, senenin bütün işleriyle ilgili hükümler iner ve hükümlerin Rasûlullah’dan (s.a.v.) sonra uygulayıcıları vardır.’Sen dedin ki: ‘Bu yetkililer kimlerdir?’ Ali, sana şu karşılığı verdi: “Ben ve benim soyumdan

gelen on bir imamdır. Onlar muhaddestirler."Dedin ki: 'Ben Kadir gecesinde inen meleklerin, Peygamber'den (s.a.v.) başkası için inmiş olacaklarına inanmıyorum.' Bunun üzerine Ali ile konuşan melek, cisim olarak sana göründü ve dedi ki: 'Yalan söylüyorsun ey Abdullah, benim gözlerim, Ali'nin sana söylediğini bizzat gördü. Ali'nin gözleri onu görmedi; fakat kalbi onu özümsemi ve kulağı onun sesini algıladı. Sonra kanadıyla sana çarptı ve kör oldun."İbn Abbas dedi ki: 'Hangi hususlarda ihtilaf ediyorsak, onun hükmü Allah katındadır.'Ona dedim ki: "Allah hükümlerinden herhangi birinde, iki ayrı emir verir mi?" O, 'Hayır' dedi. Dedim ki: "İşte sen, bu yüzden helâk oldun ve başkalarının da helâk olmalarına neden oldun" (Küleynî, 1967, c. 1, s. 247).

et-Tüstürî, bu rivâyeti metin açısından tenkide tabi tutmuş, mevzû ve uydurma olduğunu söylemiştir. Özet olarak Hz. Abdullah b. Abbas'ın (r.a.), Hz. Ali'nin (r.a.) önde gelen ve seçkin destekçilerindendi. Gözlerini kaybetmesinin sebebi ise, Hz. Hasan (a.s.) ile Hz. Hüseyin'in (a.s.) vefatlarından dolayı aşırı derecede üzülmeye ve ağlayarak gözyaşı dökmesidir ifadelerini kullanmıştır (Tüstürî, 1986, s.236). Küleynî'nin *el-Kâfî*'de tahrîc ettiği, ancak uydurma ve mevzû olan diğer bazı rivâyetlere dipnotta cilt ve sayfalarına işaret etmekle yetiniyoruz (Tüstürî, 1976, c. 3, s. 306; c. 3, s. 316; c.1, s. 234, 238, 239).

et-Tüstürî'ye göre, verdiğimiz örneklerden başka, değişik nedenlerden dolayı tahrifata uğramış Şîa hadis mecmualarında, özellikle *el-Kâfî*'de yer alan, çok sayıda hadis vardır. et-Tüstürî, el-Askerî'ye nispet edilmiş, ancak aslı olmayan çok sayıda uydurma rivâyetin de olduğunu işaret etmiş ve bu konuya özel bir bölüm ayırmıştır. et-Tüstürî'nin anlatmak istediğinin anlaşıldığına inanarak ve araştırma konumuzun daha fazla uzamasının önüne geçmek için, sadece kitaptaki cilt ve sayfalara işaret etmekle yetiniyoruz. (Tüstürî, 1976, c. 2, s.7-8-9-13-17-27-34-35-46-54-60-61-65-67-72,73,74,75-78-83-87-88,89-92-97,98,99-105,106,107,108-114,115,116-119-121-126-135,136,137,138-144-152,153,154-159,160-165,166-177-181-184-184-186-188-190-207-208-210-221-233-236-238-249-253-264,265,266,267-269,270,271-275-278-283; Tüstürî, 1976, c. 3, s. 4,5,6-8-11-14-16-18-21,22-25-32-34-36,37-39-43-45-47).

et-Tüstürî'nin verdiği örnekler, işin vahametini göstermekle beraber, Şîa hadis kaynaklarında var olan çelişkiler, tahrifatlar, Kur'ân, Sahih Sünnet, akl-ı selim, tarihi gerçekler, bilimsel veriler, başta Rasûlullah (s.a.s.) olmak üzere ve Ehl-i Beytine hakaret içeren rivâyetlerin sayısı sayılamayacak kadar çoktur.

Sonuç

Çalışmamızda et-Tüstürî'nin *el-Ahbâr ed-Da'îfe* adlı kitabında *el-Kâfî* ile ilgili ulaştığımız sonuçları şu şekilde maddeleyebiliriz.

- *el-Kâfî*'de Şîa İmâmiyye İsnâaşeriyye'nin olmazsa olmaz temel inanç ilkelerine aykırı rivâyetler vardır. Zira bu rivâyetler, Rasûlullah'ın (s.a.v.) soyundan on iki imamın olduğuna delalet ediyor. Bu durumda Hz. Ali (a.s.) ile beraber on üç imam olmuş oluyor. Bu ise İmamiyye İsnâaşeriyye Şîa'sının inanç doktrinine aykırıdır. et-Tüstürî, bu rivâyeleri, Şîa inancına aykırı olduğundan muharref olduğunu söylemiştir. et-Tüstürî bu noktadan hareketle söz konusu rivâyetlerin mevzû veya en iyi ihtimalle muharref olduğunu

söylemiştir. Söz konusu rivâyetler, sened ve metin yönünden problemlili olup, red edilmişlerdir.

- Küleynî'nin aynı bab başlığı altında birbiriyle tamamen ters ve çelişkili rivâyetlere yer vermiş ve aradaki çelişkiyi gidermek için bir çaba içine girmemiştir. Bu ise *el-Kâfi*'deki rivâyetlerin sıhhatini tartışılır hale getirmiştir. Küleynî'nin bu hadisleri, bilerek veya bilmeyerek rivâyet etmiş olması, durumu değiştirmez.
- Mâzenderânî ve el-Meclisî gibi *el-Kâfi* şârihlerinden bazıları, rivâyetler arasındaki çelişkilerin nüssahlardan kaynaklandığını söylemişlerdir. Bu ise *el-Kâfi*'ye ekleme ve çıkarmaların olduğuna delalet etmektedir.
- et-Tüstürî, tarihi bilgilerden yola çıkarak, *el-Kâfi*'de tahrif edilmiş rivâyetlerin varlığını örneklerle açıklamaya çalışmış ve bu şekilde de Küleynî'den sonra *el-Kâfi* üzerinde oynama olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Bu olmasa bile, bazı râvîlerin bilerek veya bilmeyerek kelimeleri tahrif ettiğini gösteriyor.
- et-Tüstürî'nin verdiği örneklerden de anlaşılacağı gibi, *el-Kâfi*'de tahric edilmiş birçok rivâyetin sened ve metinleri birbirine karıştırılmıştır. Bundan dolayı rivâyette murat edilen anlamın dışına çıkıldığı görülmektedir. Örneğin, hayız ve istihade kanı ile ilgili rivâyetler birbirine karıştırılmıştır. Öte yandan et-Tüstürî, Ehl-i Sünnet kaynaklarını dikkate alarak bu rivâyette meydana gelen tahrifatı düzeltme cihetine gitmiştir. Mezhebî taasubdan uzak bu duruşunu, takdire şayan bir davranış olarak görüyoruz.
- et-Tüstürî'nin verdiği örnekler, *el-Kâfi*'nin güvenilirliğinin ciddi anlamda tartışılmasını gerektiriyor. Zira lafızlardaki tahrifatlar, ister Küleynî tarafından yapılmış olsun, ister müstensihler tarafından yapılmış olsun, nasları anlamada sıkıntılara yol açacaktır. Nitekim Şîa âlimleri rivâyetleri anlamada ve aralarındaki çelişkileri gidermede zorluk çekmişlerdir.
- et-Tüstürî, bazı rivâyetlerin metinlerinde kelime düşmeleri olduğunu örneklerle açıklamaya çalışmıştır. Bu ise Küleynî'nin kitabını telif ederken dikkatli davranmadığının göstergesidir. İkinci bir ihtimal ise Küleynî'den sonra bazıları *el-Kâfi*'nin Rivâyetlerini tahrif etmeye çalışmışlardır. Her iki durumda da *el-Kâfi*'nin mutemet oluşu sorgulanır hale gelmektedir.
- et-Tüstürî, *el-Kâfi*'deki râvîlerin isim ve künyelerinde tahrifat yapıldığını, örneklerle izah etmeye çalışmıştır. Bu tahrifatın sehven yapılmış olabileceği ihtimali yanında, tedlis niyetiyle de yapılmış olmasının mümkün olduğunu belirtmek gerek. Küleynî bu tahrifatı bilerek yapmışsa, müdellis olmuş olur ki, sika olma özelliğini kaybetmiş olur. Zira en kötü tedlis isnadda yapılan tedlistir. et-Tüstürî'nin verdiği örneklerden de anlaşıldığı gibi, *el-Kâfi*'de tedlisi çağrıştıran çok sayıda rivâyet vardır. Bu da Küleynî'nin saygınlığını ciddi anlamda zedelemektedir.
- Sonuç olarak, çalışmamızda verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere, değişik nedenlerden dolayı *el-Kâfi*'de tahrifata uğramış çok sayıda hadis vardır.

Kaynakça

- Ali el-Kârî, Nuruddin Ali b. Muhammed b. Sultân (1986, 2. Baskı). el-Esrâr el-Merfû'ah fî'l-Ahbâr el-Mevdû'a (el-Mevdû'ât el-Kubrâ) tah. Muhammed Lutfi es-Sabbâğ, Beyrut, el-Mektebetu'l-İslâmî.
- el-Ardî, Muhammed Hâdî, *Mu'cemu Ricâli'l-Fikri ve'l-Edebi fî'n-Necef Hilâle Elf Âm*, Matbbatu'l-edeb, Birinci Baskı, Necef 1384/1964.
- Askerî, es-Seyyid el-Murtadâ (2005). Meâlimu'l-Medreseteyn, yy, Merkezi't-tabâati ve'n-neşr Li'l-mecme'î'l-Âlemî Liehli'l-Beyt.
- Bahrânî, Haşim el-Hüseyinî (Bty). el-Burhan fî Tefsîri'l-Kur'ân, Muessesetu'l-B'ise, Kum.
- Bahru'l-'ulûm, Muhammed el-Mehdî et-Tabâtabâi (1944, 1. Baskı). el-Fevâid er-Ricâliyye, tah. Muhammed Sadık Bahru'l-'Ulûm, Tahran, Mektebetu's-Sâdik.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail el-Cu'fî (2001, 1. Baskı). Sahîh, tah. Muhammed Züheyr b. Nasır en-Nâsır, yy, Dâru Tavki'n-Necât.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Musennâ et-Temîmî (1984, 1. Baskı). Müsned, tah. Hüseyin Selîm Esed, Dimeşk, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs.
- Fellâte, Ömer b. Hasan Osman (1981). el-Vad'u fî'l-Hadîs, Dimeşk, Mektebetu'l-Gazâlî Muessesetu Menâhil el-İrfân.
- Fettenî, Muhammed Tahir b. Ali es-Sadîkî el-Hindî (1924, 1.Baskı). Tezkiratu'l-Mevdû'ât, yy, İdâretu't-tabâeti el-Munîriyye.
- Hasanî, es-Seyyit Hâşim Ma'rûf (1987, 1. Baskı). el-Mevdûât fî'l-Âsâr ve'l-Ahbâr 'Ardun ve Dirâsetun, Beyrut, Dâru't-Teârûf.
- Humeydî, Ebubekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsa el-Kureşî (1996, 1.Baskı). tah. Esed ed-Dârânî, Dimeşk, Dâru's-Sekâ.
- Humeydî, Ebûbekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsa v. Ubeydillah el-Kureşî el-Esedî el-Mekkî (19961.Baskı). Musnedu'l-Humeydî, tah. Esed ed-Dârânî, Dimeşk, Dâru's-Sekâ.
- İbn el-Cârûd, Ebû Muhammed Abdullah b. Ali (1987 1. Baskı). el-Muntekâ Mine's-Sunen el-Musnede, tah. Abdullah Ömer el-Bârûdî, Beyrut, Muessesetu'l-Kutub es-Sekâfiyye.
- İbn el-Vezîr, Muhammed b. İbrahim b. Ali b. el-Murtaza b. el-Mufaddal el-Hasanî el-Kasımî (1994). el-Avâsımve'l-Kavâsım fî'z-Zebbi 'An Sunneti Ebi'l-Kâsım, tah. Şuayb el-Arnaût, Beyrut, Muessesetu'r-Risâle.

- İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybânî. (2001). el-Müsned, tah. Âdil Murşid vd.,yy, Muessesetu'r-Risâle.
- İbn Râhûye, Ebû Yakub İshak b. İbrahim b. Muhaklled b. İbrahim el-Hanzelî el-Mervezî (1991, 1.Baskı). Musned, tah. Abdulgafûr b. Abdulhak el-Belûşî, el-Medînetu'l-Munevvere, Mektebetu'l-Îmân.
- Küleynî, (1967, 8. Baskı). el-Kâfî, Tahran, Dâru'l-kutub el-İslâmiyye.
- Küleynî, (2005, 1.Baskı). el-Kâfî (Furû'), Beyrut, Menşûrât el-A'lemî li'l-Matbûati.
- Makdisî, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Tahir b. Ahmed (1995, 1.Baskı). Kitâbu Tezkiratu'l-Mevdû'ât, tah. Muhammed Emîn el-Hancî el-Ketbî, Mısır, Matbaatu's-Saâde.
- Mâzenderânî, Şehrâşûb (1910). Muteşâbihu'l-Ku'rân, y.y, İntişârât Beydâr.
- Meclisî, Muhammed Bâkır (Bty, 3. Baskı). Bihâru'l-Envâr el-Câmia Lidureri Ahbâr el-Eimme el-Athâr, y.y, Dâru İhyâ et-Turâs el-Arabî.
- Mirdamad, Muhammed Bâkır el-Hüseynî el-Esterebâdî (2001). er-Revâşihu's-Semâviyye, tah. Nimetullah el-Celîlî, Kum, Dâru'l-hadîs.
- Muslim, Muslim b. el-Haccâc Ebû'l-Hasan el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî (Bty). Sahih, tah. Muhammed Fuad Abdulbaki, Beyrut, Dâru İhyâ' t-Turâs el-Arabî.
- Muzenî, Ebû İbrahim İsmail b. Yahya b. İsmail (1985, 1. Baskı). es-Sunen el-M'sûre li'ş-Şâfiî, tah. Abdulmu'tî Emîn Kal'ecî, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife.
- en-Necefî, Hâdî, *Mevsûatu Ahâdis Ehli'l-Beyt*, Dâru İhyâ' et-Turâs el-Arabî, Birinci Baskı, Beyrut 1423/200.
- Nu'mânî, Muhammed b. İbrahim, (Bty). el-Gaybetu'n-Nu'mânî, tah. Ali ekber el-Gıfârî b.y, el-Mektebetu'ş-Şâmile li'ş-Şîa.
- Sâduk, Ebû Cafer Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn b. Bâbeveyh el-Kummî (1991, 1. Baskı). İkmâlu'd-Dîn, Beyrut, Muessesetu'l-A'lemî li'l-Metbûât.
- Sâduk, Ebû Cafer Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn b. Bâbeveyh el-Kummî (1984, 1. Baskı). 'Uyûn Ahbâr er-Ridâ (as) Beyrut, Muessesetu'l-A'lemî.
- Sâduk, Ebû Cafer Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn b. Bâbeveyh el-Kummî (1991, 1. Baskı). Kemâlu'd-Dîn ve Temâmu'n-Nî'me, tah. Ali Ekber el-Gıfârî, Beyrut, Muessesetu'l-E'lemî li'l-Matbûat.
- Sâduk, Ebû Cafer Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn b. Bâbeveyh el-Kummî (1986, 1. Baskı). Men lâ Yahduru'l-fekîh, Beyrut, Muessesetu'l-E'lemî li'l-metbûati.

- Selam, Hasan (2023). Küleynî'nin el-Kâfî'sine Şîa Eleştirisi, İstanbul, Kitap Dünyası.
- Sübhânî, Ca'fer, *Kulliyât fî İlmi'r-Ricâl*, Muessesetu'n-Neşr el-İslâmî, Altıncı Baskı, Kum (1425/2004).
- Şâfii, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs el-Kureşî (1980). el-Musned, Beyrut, Dârûl-Kutub el-İlmiyye.
- Şâneci, Kazım Mudîr (Bty, 3. Baskı). 'İlmu'l-Hadis, Kum, İntişarat İslâmî.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali (1960). el-Fevâidu'l-Mecmûa fî'l-Ehâdis el-Mevdû'a, tah. Abdurrahman b. Yahya el-Ma'lemî el-Yemânî, Kahira, Matbaatu es-Sunne el-Muhammediyye.
- Tabarânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Mutayr el-Lahmî eş-Şâmî (1994, 1. Baskı). el-Mu'cemu'l-Kebîr, tah. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî, Riyad, Dâru's-Samîi.
- Tabarânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Mutayr el-Lahmî eş-Şâmî (1989, 1. Baskı). Turuk Hadîs Men Kezzebe Aleyye Mutaammiden, tah. Ali Hasan Ali Abdulhamid ve Hişam İsmail es-Sekâ, Ammân, Dâru Ammâr.
- Tabâtabâî, es-Seyyid Musrafa el-Hüseynî (2017, 1. Baskı). Nakdu Kütübî'l-Hadîs, tah. Sa'd Rustem, Mektebetu'l-Kalem el-Elektruniyye. (www.qalamlib.com).
- et-Tahrânî, Ağâ Büzürg, Tabakât A'lâm eş-Şîa, Dâru İhya' et-Turâs el-Arabî, Birinci Baskı, Beyrut 1430/200.
- Tayalisî, Ebû Dâvud Süleyman b. Dâvud b. el-Cârûd el-Basrî (1999, 1. Baskı). Musned, tah. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Turkî, Mısır, Dâr Hecer.
- Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasan (1966, 1. Baskı). Tehzîbu'l-Ahkâm, tah. Ali Ekber el-Gifârî, Tahran, Dâru'l-Kutub el-İslâmiyye.
- Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasan (1990, 1. Baskı). el-Gaybe, Kum, Muessetu'l-Meârif el-İslâmiyye.
- Tüstürî, Muhammed Takî (1976). Mustedreku'l-Ahbâr ed-Dahîle, tal: Ali Ekber el-Gifârî, Tahran, Mektebetu's-Saduk.
- Tüstürî, Muhammed Takî (1981, 2. Baskı). el-Ahbâr ed-Dahîle, Tahran, Mektebetu's-Sadûk.